

Karlova universita

Fakulta humanitních studií

Obor: Studium humanitní vzdělanosti



Bakalářská práce

Neverbální projevy dominantů podle modelu Průšové a Lindové

Petra Šnedorfová

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Lindová, Ph.D.

Praha 2010

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů. Souhlasím se zapůjčováním práce a jejím zveřejňováním.

12/11/2010, Praha

Petra Šnedorfová

Ráda bych poděkovala Mgr. Jitce Lindové, Ph.D. za trpělivé a profesionální vedení mé práce, stejně tak mé poděkování patří Mgr. Kateřině Klapilové za důležité připomínky a ochotnou pomoci.

Obsah

<i>Teoretická část</i>	6
Neverbální komunikace.....	6
Konkrétní neverbální projevy související s dominancí	8
Partnerský vztah.....	11
Komunikace v partnerském vztahu.....	13
Dimenze dominance.....	15
Dominance, dominování, moc.....	15
Prosocialita, asocialita	17
Teoretické pozadí modelu Průšové a Lindové.....	23
<i>Praktická část</i>	28
Cíl práce.....	28
Materiál a metody.....	29
Soubor osob.....	29
Sběr dat	29
Etogram	30
Výzkumná strategie.....	38
Etické otázky výzkumu.....	39
Analýza dat	40
Výsledky.....	42
Interpretace výsledků.....	50
Diskuse	54
Závěr.....	58
Zdroje	59
Přílohy.....	62

Úvod

Neverbální projevy dominance jsou často sledovaným jevem. Studie se většinou zaměřují na pracovní či studentské prostředí, ale už méně výzkumů se zabývá projevy dominance v rámci partnerského vztahu. Ve své práci se pokusím potvrdit model navržený Průšovou a Lindovou (2010), které rozlišují čtyři typy dominantního chování. Pokusím se o to právě v rámci partnerské interakce.

V první části nastíním teoretická východiska důležitá pro mou práci a shrnu výše zmíněný model Průšové a Lindové. Ve druhé části se daný model pokusím ověřit v praxi. Budu kódovat neverbální projevy pozorovaných subjektů pomocí programu Interact a získaná data podrobím statistické analýze.

Teoretická část

Neverbální komunikace

Neverbální komunikace je velmi širokou oblastí, ze které se budu v rámci svého výzkumu zabývat pouze mikroskopickou částí.

Existuje několik teorií o původu neverbální komunikace. Některé tvrdí, že si tuto komunikaci osvojujeme v dětství, ale například Watzlawickova teorie předpokládá, že velkou část neverbální komunikace dědíme po svých živočišných předchůdcích a zbylou část v nás programuje kultura (Vybíral; 2000). Na rozdíl od slov nemůžeme neverbální komunikaci zcela kontrolovat (nejlépe kontrolujeme obličej a ruce, nejhůře dolní končetiny), což je také původ tendencí věřit spíše neverbálním signálům než řečenému. Obecně lze říci, že nelze nekomunikovat, i nehnutým obličejem (poker face) a mlčením vysíláme svému okolí nějaký signál. Neverbální komunikace nutně doplňuje verbální sdělení, je od něj neoddelitelná. Neverbální projevy jsou vždy mnohoznačné (v různých kulturách, pro různé jedince), proto je nikdy nelze posuzovat izolovaně, ale vždy jako celek. Komunikační potenciál neverbální komunikace je silně ovlivněn kulturou, která nás v rámci socializace naučila interpretovat různé signály určitým způsobem. Je také třeba rozlišovat mezi neverbálním chováním a neverbální komunikací. Rozdíl mezi nimi můžeme charakterizovat takto: neverbální chování je vše, co daný člověk vysílá- je to tedy jakýkoliv lidský projev, který má potenciál vytvářet komunikační signál. Toto neverbální chování se neverbální komunikací stává ve chvíli, kdy její jiná osoba interpretuje jako signál a přiřadí mu význam. Zatímco je funkce verbálních obsahů většinou obsahová, neverbální signály zastávají zejména funkci afektivní a vztahovou. Tento emoční, vztahový a afektivní význam nazýváme neverbální bezprostřednost (Richmondová, Mc Croskey 1995). V rámci neverbální komunikace rozlišujeme různé kategorie neverbálních signálů, zde jsou některé obory zabývající se různými těmito kategoriemi:

- Gestika- nauka zabývající se komunikačními aspekty gest- zaměřená na paže a ruce
- Mimika- nauka zabývající se komunikačními aspekty naší tváře a obličejových svalů
- Postulologie- nauka zabývající se komunikačními aspekty držení těla
- Okulezika- nauka zabývající se komunikačními aspekty pohybů očí
- Proxemika- nauka zabývající se komunikačními aspekty rozložení prostoru
- Haptika- nauka zabývající se komunikačními aspekty doteku

- Kinezika- nauka zabývající se komunikačními aspekty pohybů těla
- Vokalika- nauka zabývající se komunikačními aspekty neverbálních hlasových projevů- použitý tón, hlasitost, intonace
- Chronemika- nauka zabývající se komunikačními aspekty času
- Olfaktika- nauka zabývající se komunikačními aspekty vůní a pachů
- Fyzický vzhled- v rámci neverbální komunikace se zabýváme také komunikačními aspekty našeho těla jako celku- tvar těla, rysy, barva kůže, výška, váha, atraktivita
- V rámci neverbální komunikace se lze zaměřit také na styl oblékání

Konkrétní neverbální projevy související s dominancí

V této části bych ráda pojednala konkrétní projevy, jež se v literatuře objevují v souvislosti s dominancí.

Fisher (Fisher 1993) v souvislosti s dominancí říká, že ženy se více usmívají, zatímco muži více vyjadřují hněv. Ve stejném duchu hovoří i Hauhg, Hoffman & Copan (1980), kteří přišli s názorem, že děti do pěti let mají tendenci označovat křičící dítě za vzteklé, pokud o něm ví, že je to chlapec, ale pro dívky to neplatí. Tato skutečnost by, podle La France, Stopparda & Grunchy (1993), měla mít souvislost se socializací, jejímž prostřednictvím získáváme normy chování, které v ženách vyvolávají pocit, že pokud se nebudou usmívat, povede to ke společenskému odmítnutí; zatímco muži cítí všeobecný souhlas a porozumění, pokud vyjádří hněv jako signál dominance (viz také La France & Hecht, 2000). Nutno ale podotknout, že zatímco se ženy i podle jiných výzkumů více smějí (např. Hallová a kol. 2000), u mužů se častější vyjadřování hněvu nepotvrdilo. Znamená to tedy, že existuje značný rozptyl názorů týkajících se těchto projevů. Z hlediska mé studie by se výše uvedené dalo vyložit tak, že by muži měli dominovat spíše způsoby asociálních dominantů, kteří jsou charakterističtí spíše nepřátelskými, autoritářskými, manipulativními a nátlakovými strategiemi; naopak ženy by, pokud se tato teorie potvrdí, měly dominovat prosociálními typy dominantního chování, tedy přátelskými, asertivními strategiemi.

V případě, že se tato teorie nepotvrdí, mohlo by to mít co dočinění s tím, co ve své studii píše Hessová, Adams, Kleck (2005). Tito výzkumníci provedli studii, ve které chtěli mj. ověřit hypotézu, že jsou ženy obecně vnímány jako více družné, muži obecně vnímáni jako více dominantní a dále, že vyjadřování hněvu je společensky více přijatelné pro muže. Je nutno podotknout, že ačkoliv je v této teorii dominance ústředním pojmem, její přesnou definici ve studii nenajdeme. Dominantní osoba je definována jako „někdo, kdo je asertivní, rozhodný a dominantní v různých situacích“. Družná osoba byla popsána jako „někdo, kdo je přátelský, nápomocný a společenský v různých situacích“ (Hessová, Adams a Kleck 2005; str. 518, 519). Dominance jednotlivců byla v tomto výzkumu určována z fotografií na škále, kde měli účastníci hodnotit dominanci/ družnost pozorované osoby. Hodnocení emocionálních sklonů, stejně jako dominance a družnosti, jež poskytnuli pozorovatelé, byla pro každou osobu na fotografii zprůměrována. Výsledkem studie bylo zjištění, že „jednotlivci s vyšší mocí jednoduše mají více prostoru k vyjádření toho, co cítí“ (Hessová, Adams, Kleck 2005; str. 517). Pokud je tedy od žen očekáváno více úsměvů a od mužů více projevů vzteku, je to jen otázkou míry moci. V případě, že je moc u muže i u ženy stejná, může být i vyjádření hněvu ženou vnímáno jako vhodné. Z našeho pohledu by to tedy vysvětlovalo asociální chování jak u žen, tak u mužů- na rozdíl od předchozí studie. Stejně tak se to dá aplikovat i na prosociální chování mužů.

Další výzkum provedla Cashdanová (1998). Zabývala se neverbálními projevy typickými pro jedince s vysokou mocí a sociometrickým statutem (oblíbenost ve skupině). Především úsměvem, pozicí rukou a nohou. Hned na počátku své studie upozorňuje na problematiku rozlišování dominance, statusu a moci. Sama říká, že je slovo dominance problematické, proto raději používá výrazy status a moc. Definice přebírá od E. Dovidion (1985), podle které je status „sociální hodnocení, které zahrnuje relativní pozici člověka na žebříčku prestiže“, moc definuje jako „schopnost kontrolovat interakci s jinými“. Zároveň moc, vzhledem ke své definici, „může vycházet ze sociálně určené role nebo pozice, ale také může vycházet z osobnosti člověka a jeho vnitřních schopností“ (Cashdanová, 1998, str. 210).

Účastníky výzkumu bylo 50 žen a 29 mužů, kteří spolu po dobu jednoho semestru žili na kolejích v deseti členných skupinách a zaznamenávali a hodnotili chování svých spolubydlících. V každé skupině byli vždy účastníci stejného pohlaví. Samotné pozorování neverbálních projevů probíhalo během dvou skupinových diskusí uprostřed semestru. Jedno sezení vždy proběhlo pouze se spolubydlícími a jedno i s lidmi z jiných skupin- sezení byla natáčena. Diskuse se skládala z pěti minut neformální konverzace a 10 minut diskuse na dané téma. Videozáznamy shlédlo pět asistentů výzkumu, kteří zaznamenávali neverbální projevy- pozice rukou (otevřená, zavřená, uvolněná), nohou (otevřená, zavřená, uvolněná); dále měli asistenti za úkol zaznamenat úsměv x ne-úsměv- bez jakékoliv další definice.

Co se týče polohy rukou a nohou bylo prokázáno, že ženy častěji seděly s nohama u sebe a pažemi blízko těla. Ženy, které měly větší vnímanou moc, měly větší tendenci se stavět do otevřených postojů a odtahovat paže od těla. Měly také častěji nohy v otevřené pozici, to ale platí pouze v diskusích ve smíšených skupinách. Paralelně ženy, které se zhodnotily jako neústupné nebo více vůdčí měly častěji široce rozpažené paže. Souvislost neverbálních projevů a sociometrického statusu nebyla zjištěna.

V tomto výzkumu bylo zjištěno, že tvrdost není jediná cesta jak dosáhnout vysokého statusu. V rámci ženských skupin je také úsměv důležitý při získávání sociometrického statusu. Stejně jako tato i jiné studie Eagly & Johnson (1990) shodně prokázaly, že ženy vedou jiným způsobem než muži, jsou méně autokratické a direktivní a více se snaží zahrnout další členy týmu do rozhodování. Přesto i v ženském vedení tvrdost vystupuje, ale ne jako hlavní znak. Opět bychom tedy na základě této studie mohli vyvodit, že ženy budou dominovat spíše prosociálními strategiemi dominantního chování, které je přátelské, asertivní, vstřícné.

Rozdílnost těchto studií bychom mohli přisoudit tomu, jakým způsobem určují dominanci a v jakých podmínkách výzkum probíhal. V první studii byla dominance určována z fotografií, ve druhé

studii byla dominance určována lidmi, kteří se delší dobu znají- vnímají chování dotyčného „naživo“ a ověří si jeho chování v konkrétní situaci. Sama si uvědomuji specifickou situaci, kterou se chystám analyzovat já. Při interpretaci výsledků bude nutné vzít v úvahu fakt, že jde o manželské páry a že jednotlivci nejsou v přímé interakci, nýbrž je zde přítomna další osoba, která ji narušuje.

Existuje velké množství neverbálních projevů, které jsou přisuzovány dominantním osobám. Guerrero a Floyd (2006) ve své studii uvádějí výčet projevů typických pro dominantní jedince: zabírají více prostoru; dívají se na ostatní více, když mluví, než když poslouchají; přímý pohled, pozitivní formy doteků, udržují blízký tělesný kontakt; jsou prostorově expresivní; zaujímají asymetrické pozice rukou a nohou; zaujímají otevřené pozice rukou a nohou; adaptory používají minimálně; usmívají se; přímá orientace těla; násilí. Mazur označil za projevy dominance obecně pro ženy i muže hlasitý projev, imperativní tón, zírání se spuštěným obočím, pevné postavení těla s vysokým napětím svalů, ukazování, zasahování do prostoru druhého (Mazur 1980). Podle Carney, Hallové, Smith-Le Beau s dominancí pozitivně kolerují široká a častá gesta, živé a čilé chování, dotýkání se partnera (Carney, Hallová, Smith- Le Beau, 2005); udržování přímého očního kontaktu, upřený pohled až zírání na druhého (Dovidio, Ellyson 1982); zamračené obočí (Keating, Mazur, Segall 1981); udržování vzpřímeného a otevřeného držení těla, naklánění se vpřed, směřování těla směrem k partnerovi (Carney, Hall, Smith-Le Beau 2005). Hessová, Adams a Klec považují za projevy dominance- hlasitou mluvu, otevřený postoj, skákání do řeči a delší promluvy, delší pozorování mluvčího, výraznou mimiku, menší vzdálenost mezi mluvčími.

Z tohoto průřezu je dobře vidět, že za neverbální projevy dominance je považována velká řada projevů, které si často i protiřečí. Přesně s touto problematikou se Průšová (2010) snaží ve své práci vyrovnat a navrhuje koncepci čtyř dominantních typů, která má tuto různorodost vysvětlit. Průšová ale připouští, že je zcela možné, že typické neverbální projevy dominantů prostě neexistují, že i jedinec, který by se na první pohled mohl zdát submisivním, může být skrytým slabým typem dominanty.

Partnerský vztah

Jedním ze způsobů, jimiž je možné pojednat o partnerském vztahu je využitím pojmu attachment (připoutání). Attachment je psychologický termín, popisující primárně citové přilnutí malého dítěte k matce a blízkým osobám. Teorie attachmentu byla poprvé formulována Johnem Bowlbym v sedmdesátých letech 20. století. Tato teorie byla později aplikována také na romantické vztahy mezi dospělými.

Attachment lze popsat jako trvajících citovou vazbu, která je charakteristická sklonem k vyhledávání blízkosti konkrétní osoby, a to zvláště ve stresové situaci (Colin, 1996; Ainsworth 1973). Projevy této vazby jsou vyhledávání tělesné blízkosti, pláč, křik, úsměv, které vyvolávají v pečovateli specifickou odpověď- poskytnutí péče, jež odstraňuje úzkost dítěte. Pokud je tato péče poskytnuta, vzniká tzv. bezpečná vazba (secure attachment). Pokud je však chování pečující osoby vyhýbavé či nekonzistentní, vznikají tzv. nejisté vazby (insecure attachment), jimž odpovídá vznik jiných strategií chování dítěte. Nejisté vazby rozlišujeme tři. Vyhýbavé vazbě se naučí dítě odmítající matky, projevuje se tak, že se dítě naučí nedávat najevo negativní emoce. Úzkostně ambivalentní vazba vzniká, pokud nejsou reakce matky předpověditelné, což se odráží na dítěti tak, že přehnaně intenzivně reaguje na negativní projevy. Posledním typem je dezorganizovaná vazba, která vzniká, pokud je pečující osoba zároveň zdrojem bezpečí i ohrožení. Reakcí dítěte je pak chronická úzkost a dezorganizace vzorců chování (Prior, 2006)). Pro zdravý vývoj dítěte je nutné, aby vazba alespoň k jedné pečující osobě byla bezpečná. Podle teorie attachmentu jsou následky narušení vztahů k pečující osobě dlouhodobé a ovlivňují očekávání, chování i emoce v pozdějších mezilidských vztazích. Tyto modely nemusí zůstat neměnné po celý život, jejich účinky v dospělosti však přetrvávají a ovlivňují vztahy v tomto období (Ainsworth 1978; Bartholomew, Shaver, 1998). Způsob, jakým jedinec v dětství „vytváří vztahy“ tedy podle teorie attachmentu přetrvává do dospělosti.

Colin (Colin, 1996) mluví o následcích jednotlivých vazeb na další vývoj jedince. Jedinec, který zažil v dětství bezpečnou vazbu je schopen udržovat blízké vztahy, je autonomní a na vztah je schopen pohlížet jako na celek. „Odmítavý“ jedinec, který byl zvyklý na vyhýbavou vazbu, často popírá důležitost nejbližších vztahů a zcela odmítá emocionalitu, zdůrazňuje nezávislost. Následkem úzkostně ambivalentní vazby jsou „roztržití jedinci“, kteří jsou ve vztazích příliš zainteresováni, idealizují si ostatní, jsou přehnaně emocionální. Dezorganizovaná vazba má za následek „bázlivé“ jedince, kteří z obavy z odmítnutí a nejistoty raději odmítají blízké vztahy (Colin, 1996).

Jak již bylo řečeno, bezpečné a nejisté vazby mají důsledky až do dospělosti a ovlivňují schopnost vytváření vztahů, to znamená i vztahů partnerských. Partnerství můžeme chápat jako

souhru attachmentu, péče a sexuální složky. Tyto tři systémy se vzájemně doplňují, každý z nich má evolučně vyvinutou funkci, která zvyšuje naději na přežití jedince. Pokud kterýkoliv prvek nefunguje, dochází ke konfliktům. Složka attachmentu v dospělosti funguje na podobné bázi jako v dětství, člověk se cítí více v bezpečí, pokud je na blízku partnerovi, zvláště pak v nepředvídatelných situacích (Hazan, Shaver, 1987). Další důležitou složkou každého vztahu je kvalitní a přesná komunikace, o které bude řeč v následující kapitole.

Komunikace v partnerském vztahu

Komunikace se odehrává jako vzájemné sdělování obsahu (komuniké), mezi sdělujícím (komunikátorem, mluvčím) chovajícím se určitým způsobem a příjemcem (recipientem). Existuje rozdíl mezi komunikací v partnerském vztahu a komunikací s náhodným partnerem. Noller (Noller, 1984) ve svých výzkumech píše, že pokud člověk jedná s cizí osobou, mluví ohleduplněji, slušněji a často také dává najevo více pozitivních reakcí. Ryder (Ryder; 1968) došel k závěru, že se partnerské dvojice od náhodných dvojic při komunikaci liší prvkem minulosti a přítomnosti- partnerská dvojice při komunikaci často odkazuje např. k zážitku, který spolu prožili nebo k věci, kterou spolu viděli, což zavádí komunikaci určitým směrem. Stejně tak funguje i prvek budoucnosti.

Vztahová komunikace je v poslední době zkoumána z pěti hledisek (Nollerová 1987). Podle množství komunikace, což může být poněkud zavádějící, neboť je třeba si uvědomit, že neustále vysíláme neverbální signály; podle typu komunikace- která tak buď přispívá, nebo spíše škodí vztahu; podle přesnosti komunikace- tedy jestli jsou sdělení správně dekodována; podle uvědomování si komunikace- které zajišťuje, aby nedošlo k nedorozumění; a konečně podle efektivity komunikace, neboť dobré komunikační schopnosti ještě neznamenají efektivní komunikaci. S tím souvisí výzkumy Burlesona a Dentona (1997), kteří v rámci svých zkoumání došli k závěru, že ne vždy je dostatek komunikačních schopností zárukou optimální komunikace, a že kvalitní partnerská komunikace závisí nikoliv na jedné, ale na třech proměnných. Těmi vlivnými prvky jsou motivace, schopnosti a chování. Zkráceně lze říci, že se první z těchto prvků- motivace, váže k zájmům, záměrům a cílům jedince. Může být pozitivní či negativní a právě na orientaci obou mluvčích záleží následný úspěch komunikace. Můžeme říci, že pokud se pozitivně spojí schopnosti a motivace, komunikace je většinou úspěšná a vede ke spokojenosti obou partnerů. Motivaci zjišťujeme přímou otázkou. Druhou proměnnou jsou schopnosti mluvčího, což je míra, jakou je člověk schopen realizovat své záměry v průběhu komunikace. Tyto schopnosti jsou individuální a jsou získané- zahrnují interpretační a symbolické zdroje. Vzhledem k jejich individualitě je nelze pozorovat přímo, ale vždy porovnáváním. Je třeba mít na vědomí, že podle autorů neplatí tradované pravidlo, že dobré komunikační schopnosti jsou zárukou kvalitního vztahu a to především z toho důvodu, že i když jsou komunikační schopnosti na dobré úrovni, nemusí být stejně naladěna motivace, a opačně, horší komunikační schopnosti nemusí vést k horší komunikaci, pokud jsou kompenzovány správně sladěnou motivací. Posledním zmiňovaným prvkem je chování, za které považujeme vše, co je vysíláno mluvčím na verbální i neverbální úrovni. Můžeme říci, že je výsledkem spojení motivace a schopností. Jak již bylo řečeno, tato motivace, schopnosti a chování jsou třemi prvky, které jsou neoddělitelně spojeny a provází celou partnerskou komunikaci, jejich správné propojení zajišťuje efektivní komunikaci a tím i harmonii v partnerském vztahu. Na závěr, myslím, stojí za zmínku výzkum Gottmana (1981), který

potvrdil existenci jakéhosi „soukromého systému zpráv“. Je to komunikační systém mezi partnery, který je srozumitelný jen jim- týká se verbální i neverbální komunikace.

Dimenze dominance

Dominance, dominování, moc

V této části své práce se pokusím přehledně shrnout stejnojmennou kapitolu v práci D. Průšové (Průšová, 2010). Ta říká, že vzhledem k zaměření výzkumu musíme rozlišovat složky interakce, které mají na dominanci přímý vliv. Těmi složkami jsou: dominování, dominance a moc nebo jinak řečeno- zdroje a míra moci; projevy, kterými jedinec dosahuje svého záměru- tj. dominování; výsledek (dosažení záměru)- dominance.

Dominance je často směřována s jinými konstrukty jako status, moc, leadership, což může vést k nepřesnosti, ale také ke zkreslení výsledků výzkumů. Průšová (Průšová 2010) říká, že dominanci sice lze považovat za osobnostní rys, ale v kontextu komunikace je třeba ji považovat za dynamický stav, jenž je kombinací osobního temperamentu a povahy situace, která ovlivňuje či povzbuzuje dominantní chování.

Dunbar a Burgoon, na jejichž myšlenkách je model Průšové a Lindové postaven, uvádí, že navzdory všem zmíněným problémům s definicemi se většina vědců shoduje na obecné definici moci: „Schopnost dosáhnout zamýšlených výsledků, přesněji schopnost ovlivnit chování jiné osoby (Dunbar, Burgoon 2005, str. 208). Dodávají, že jedinci, kteří nedosáhli svého cíle, nutně nemusí být bez moci, neboť je moc schopnost jako každá jiná, a nemusí tedy být vždy využita. Pokud využita je, nemusí být vždy úspěšná. Do kontrastu s mocí, která může zůstat skrytá, dávají autorky dominanci, která je nutně manifestována. Uvádí, že „Prosazení svého záměru (dominance) není přímo závislé na míře moci toho, kdo dominuje. Konkrétně je moc schopnost, která může (ale nemusí) být použita k dominování, může být latentní, zatímco dominance musí být manifestována“ (Dunbar a Burgoon 2005, str. 208, 209).

Další rozdíl mezi dominancí a dominováním je v tom, že dominance je dvoustranná- pokusy o kontrolu partnera jsou vždy nějak přijímány partnerem v interakci, což jinak řečeno také znamená, že jeden partner je vždy „dole“ a jeden „nahore“- je to párový vztah. Naopak dominování je vždy jednostranné- jsou to vlastně pokusy ovládat partnera (Rogers-Millar, Millar 1979).

Průšová se ve své práci inspiroje Dunbar a Burgoon. Tyto dvě autorky svou teorii postavily na základě dyadické teorie moci (DPT), kterou prvně publikovali Rollins a Bahr (1976), později ji zrevidovala Dunbar (2004). DPT, ve zkratce, považuje moc za neoddělitelnou součást všech vztahů (partnerských nevyjímaje). Přítomnost moci totiž určuje samotnou povahu vztahu a ovlivňuje způsob, jakým se pár rozhoduje. A to tím způsobem, že určuje, jak každý z partnerů vnímá svou formální

autoritu a také to, jaký má přístup ke zdrojům, což zvyšuje jeho vlastní vnímání moci v porovnání s partnerem. Čím vyšší je tato vnímaná moc, tím se zvyšuje pravděpodobnost, že se pokusí moc v rámci interakce uplatnit, a čím více proběhne takových zdařilých pokusů o uplatnění, tím více dominantní se osoba stává, a získává tak i větší moc při rozhodování. Jde tedy o jakýsi cyklus, kde vysoká vnímaná moc způsobuje pokusy o její uplatnění, které pokud je úspěšné, přichází stále častěji, a tím více tento partner ovlivňuje společná rozhodování (Rollins a Bahr, 1976).

Dunbar a Burgoon (2005) tuto teorii pozměňují, neboť nechápou celý proces jako lineární jev, ale jako křivku. Proměnnými ve způsobu jakým se snaží jedinec být dominantní (dominování) jsou míra moci a míra aktivity jednotlivců. Toto tvrzení zakládají na předchozích výzkumech, které prokázaly, že člověk, který má výrazně vyšší, nebo naopak výrazně nižší míru moci nemá důvod (v případě nízké moci, nemá nástroje), aby aktivně prosazoval svá stanoviska, a vykazuje proto nízkou míru aktivity. Tedy: míra aktivního prosazování svých stanovisek je nepřímo úměrná rozdílnosti v míře moci mezi partnery (Dunbar, Burgoon 2005).

Toto je ta hlavní myšlenka, kterou se teorie Průšové a Lindové (2010) inspirovala. Vychází z faktu, že se dominování liší podle míry moci (poměru míry moci partnerů). Rozdíl Dunbar a Burgoon a Průšovou a Lindovou je v tom, že Dunbar a Burgoon vnímají pouze kvantitativní rozdíl (aktivnější x pasivnější), kdežto Průšová s Lindovou popisují zcela jiné strategie chování. Také tvrdí, že dominovat může kdokoli, bez ohledu na moc, pouze se liší způsob dominování. Dominovat tedy může i partner s nižší mocí. Podle tohoto předpokladu Průšová s Lindovou rozdělují dva typy dominantů- s velkou mírou moci a s nízkou mírou moci. K této myšlence ještě přidávají vodorovnou osu, která oba typy dále dělí na prosociální a asociální. Osu asociality a prosociality vysvětlím později.

V této souvislosti bych měla zdůraznit, že z celé teorie vyplývá, že nedominují pouze lidé s vysokou mírou moci, dominování na ní není závislé. Proto tedy předpokládáme, že neexistuje pouze jeden druh dominování (způsobu dosažení dominance), ale dominování se velmi pravděpodobně projevuje různými způsoby. Jak říká sama Průšová (Průšová, 2010), tento objev by mohl pomoci vysvětlit rozsáhlé rozpory ve výzkumech dominance. Pokud tedy já ve své studii budu sledovat jednotlivé projevy dominantů, budu vlastně sledovat jejich strategie dominování, které utvářejí jejich dominanci.

Prosocialita, asocialita

Pokud shrneme, co bylo dosud řečeno, víme, že Průšová pro svůj model dominance využívá dvě osy- vertikální osa rozděluje pole podle míry moci- vysoká a nízká moc, zatímco horizontální osa pole dělí horizontálně podle asociality a prosociality. Tím vznikají čtyři typy dominantů: SA- silně asociální; LA- slabě asociální; SP- silně prosociální; LA- slabě prosociální. V této kapitole se budu zabývat pojmy, které strukturují horizontální osu, tedy prosocialita a asocialita.

Obecně lze říci, že v rámci odborné literatury máme s těmito pojmy stejný problém jako s pojmy dominance, moc, status, leadership. O asociálním (disociálním, antisociálním) a prosociálním chování mluví velké množství studií, ale najít přesnou definici těchto pojmů není jednoduché. Pojmy asocialita a prosocialita se většinou objevují v literatuře v souvislosti s kriminalitou a „asociálním chováním“, ale také v souvislosti se stresem a jeho zvládním, asertivitou a řešením konfliktů. Tyto výzkumy se většinou snaží o rozlišení individuálních rozdílů, které by mohly např. lépe vysvětlit šikanu a chování obětí zejména školního věku, zároveň ale určují proměnné, které mají vliv na různé styly chování. Tímto jsou tyto poznatky přínosné pro mou práci. Ačkoliv se většina výzkumů zaměřuje na děti a dospívající jedince, budu se jim věnovat, neboť předpokládám, že vzorce komunikace a chování získané v dětství se uplatňují v dospělosti a tedy i v partnerském vztahu.

Jůva (2001), který se zabýval mládeží s poruchami chování, charakterizuje tyto poruchy jako odchylku od procesu socializace, přičemž jedinec normy chápe, ale neakceptuje je. Důvodem může být sociální či výchovná narušenost, hodnotová orientace, rozdílné osobní motivy nebo neschopnost ovládat svoje jednání. Jůva dále říká, že nepřiměřené sociální chování se projevuje především poruchami sociálních vztahů, popř. neschopností navazovat a udržovat přijatelné sociální vztahy, což znamená, že dochází k narušení přirozené interakce, negativní modifikaci vzorů chování a nenaplnění základních potřeb člověka. Jůva rozlišuje tři druhy této poruchy chování. Jako disociální chování označuje nespolečenské, nepřiměřené chování- lži, neposlušnost, vzdorovitost. Asociálním chováním myslí rozpor se společenskou morálkou vzhledem k nedostatečnému či chybějícímu sociálnímu cítění, které se projevuje porušováním společenských norem, jež ale většinou nepřekračují zákon. Takový jedinec většinou škodí sám sobě- alkoholismus, potulka, záškoláctví. Poslední skupinou je antisociální chování, které v sobě shrnuje veškeré protispolečenské jednání, které poškozuje společnost i jedince a ohrožuje nejvyšší hodnoty včetně lidského života. Jůva dále upozorňuje, že psychický vývoj jedince je výsledkem vnějších i vnitřních podmínek, přičemž jedinci s poruchami chování se často nachází v nižší intelektové úrovni, které se projevuje nižší sebekritičností, neschopností posoudit správně situaci a důsledky svého jednání i jednání jiných. Dále spolupůsobí povahová nevypěstlost, touha po uplatnění, uznání a zvýšená sugestibilita. Chudý emocionální život pak přináší nesmělost, znechucení,

náchylnost k fantazii, pocity méněcennosti. Vnějšími podmínkami jsou například poruchy nebo neúplnost rodiny, ze které dotyčný pochází, s čímž souvisí sociální nepřizpůsobivost, deformovaná hodnotová orientace, nedostatek osobní kázně. Je třeba připomenout, že jsou to děti a mládež, o jejichž poruchách chování Jůva mluví, přesto si ale myslím, že pro nás jeho studie má vypovídající hodnotu. Dělí tři druhy poruch chování, přičemž upozorňuje na vnitřní i vnější podmínky, které byly součástí jejich utváření. Zavádí nás tedy opět k formování vztahů a přilnutí, o kterém byla řeč dříve. Jeho tři kategorie poruch chování pro naše účely shrnu pod pojmem „asociální“ a budu je brát v úvahu jako opak přátelského, vztahutvorného chování, jež nazýváme prosociálním.

V literatuře lze najít pojem „prosociální chování“, jež označuje skutky a činy vykonané ve prospěch druhého bez očekávání odměny nebo sociálního souhlasu (Výrost, J. Slaměník; 1997). Lze jej také nazývat altruismem. Tuto nezištnou pomoc vykonáváme pod vlivem výchovy a sociokulturního prostředí. Nejčastěji je zmiňována sociální výměna, sociální normy a empatie. Teorie sociální výměny vychází z předpokládaného zisku (často sebeuspokojení) na základě vynaloženého úsilí. Jindy např. člověk s hluboce zvnitřněnou sociální normou pociťuje uspokojení, pokud se chová v souladu s ní. Takovou sociální normou může být např. reciprocita- snaha oplácet dobro dobrem. Empatie je schopnost vcítit se do druhého, jejímž výsledkem je možnost lepšího rozpoznání prožívání druhého a tím i snadnější snížení nepříjemného stavu. Toto pojetí prosociality můžeme označit za blízké pojetí Průšové a Lindové, kde jsou jako prosociální označovány přátelské projevy a strategie dominování.

Dalším zdrojem pro dělení asociality a prosociality, který také zmiňuje sama Průšová, je studie, jež provedli Prinz, Dumas, Smithová, Laughlin (2000), kteří definovali tři způsoby, kterými mládež odpovídá na obtížné situace. Jde o reakci prosociální, asociální a antisociální. Prosociální řešení je řešení konstruktivním způsobem, pokud možno bez nepříznivých dopadů na sebe či jiné osoby. Antisociální řešení je destruktivním způsobem řešení, které zraňuje druhé. Konečně asociální řešení je reakce sebepoškozením nebo odtažením se od ostatních, což je způsob jak minimalizovat stresové vlivy. Tyto tři způsoby vyrovnání se s obtížnou situací vcelku odpovídají konceptu asociality x prosociality, který je součástí práce Průšové a Lindové. Průšová ve své práci právě tyto definice zmiňuje, s tím že dodává, že pro své potřeby spojila asociální a antisociální reakci na konflikt. Ty dvě se ve své podstatě neliší- obě jsou negativní, s tím rozdílem, že asociální jedinec bude zraňovat sám sebe a bude se stavět do role slabého chudáka, což se projevuje odtažením, uzavřením a např. naříkáním. Antisociální jedinec bude naopak zraňovat druhé a bude se snažit za každou cenu prosadit svou. V obou případech tedy mluvíme o chování, které nemůžeme považovat za vztahutvorné, proto je Průšová shrnuje pod název asociální v opozici k přátelskému způsobu chování (Průšová 2010). Průšová ale přeci jenom v rámci své asociální skupiny rozlišuje a to takovým způsobem, že využívá

vertikální osu, na které promítá rozdělení na vysokou moc a nízkou moc. SA- tedy asociál, který má velkou míru moci se bude projevovat spíše agresivně a násilně vůči okolí; zatímco LA- asociál s nízkou mírou moci agrese pravděpodobně použije proti sobě či zvolí nějaký nepřímý způsob vyjádření agrese.

Jiný model, který by mohl souviset s naším rozdělením dominantů, se týká způsobů vyjednávání (tedy úsilí naplnit vlastní zájmy) při řešení konfliktů. Plamínek (2009) jmenuje tyto způsoby: kompetitivní, kooperativní, principiální, obětavé. Dovolím si předpokládat, že i tento model by mohl odpovídat rozdělení dominantů, jak ho navrhly Průšová s Lindovou. Kompetitivní vyjednávání je úsilí o naplnění maxima vlastních zájmů a to i na úkor druhých. Čím více získá jeden jedinec, tím méně získá druhý. Jde tu o schopnost využít informace a sílu. Tento styl vyjednávání bych přiřadila jako typický pro silného asociála, který nebere v úvahu zájmy jiných a prosazuje ten svůj, v případě potřeby i psychickým a fyzickým násilím. Kooperativní vyjednávání usiluje o vytvoření nových hodnot, vytvořené dohody bývají stabilní, ale málo často se opravdu podaří, jsou náchylné na důvěru mezi jednajícími. Je typický egoistickou i altruistickou složkou, jednající tedy myslí jak na vlastní tak na „protihráčovy“ zájmy. Podle mého názoru tedy můžeme tento styl jednávání označit za typický pro silného prosociála. Dalším druhem je principiální vyjednávání, které představuje prostor, kam uniknout z kompetitivního stylu. Tento druh vyjednávání se vědomě využívá depersonifikace, tudíž účastníci řeší pouze problém, bez účasti vztahové roviny. Jde o nalezení řešení přijatelného pro obě strany a to podle přísných principů logiky. Tento styl bych, vzhledem k poznámce autora o úniku z kompetitivního prostoru, zařadila jako typický pro slabého asociála, neboť se zde nejedná o přátelské nebo altruistické řešení- vztahy jsou odtud přísně vyřazeny. Čtvrtým typem je obětavé jednání, které bývá součástí většího celku, je typický okázalou obětavostí, ale i taktikou. Jde tedy o obětavou pomoc, o které ale nelze říci, že by byla zcela altruistická a spontánní, proto bych tento typ přiřadila k slabému prosociálovi, jež je podle Průšové typický snahou prokázat oddanost a péči.

Jak už bylo řečeno různými formami asociality a prosociality se zabývají studie na nejrůznější témata. Já zde pro srovnání uvedu koncept týkající se asertivity jednání, který také, alespoň z části zapadá do našeho dělení. Asertivita je vlastně metoda zdravého prosazení a zároveň respektování potřeb druhých, již v roce 1950 publikoval A. Salter v USA. Měla být ochranou před manipulací veřejnými sdělovacími prostředky, ale také měla zvyšovat komunikační dovednosti a tím i sebevědomí léčených neurotických jedinců. Salter je tedy autorem metody asertivního tréninku- učil své žáky spontánním reakcím, přiměřenému projevu emocí. Metoda považuje kompromis za největší vítězství. Úkolem asertivity je rozpoznat a zastavit manipulaci, která je opakem asertivity, hájit svá práva otevřeně, ale bez agresivity či pasivity.

Z pohledu asertivity rozlišujeme tři druhy jednání (Schneiderová, Schneider 2004): agresivní, pasivní, asertivní. Agresivní a pasivní jednání, ač to není na první pohled zřejmé, mají stejný základ. Protistrana je považována za nepřítele, který nemá jiný zájem než škodit. Agresivně jednající člověk se prosazuje na úkor druhých, nedbá na jejich práva ani požadavky- sráží jejich sebedůvěru. Agrese se může projevat různě- od fyzických napadení, hlasitých slov a vulgarismů k sarkasmům a ironizování, které nejsou tak zjevné, ale stejně degradují osobu, které jsou určeny. Agresivita vyvolává u druhých úzkost, strach, nepřátelství, je manipulativním jednáním. Schneiderová a Schneider těmto osobám připisují tyto typické neverbální projevy: pohled- upřený, pronikavý, chladný, přivřený, pohled úkoskem; obličej- zamračený, zatnuté zuby, vysunutá brada; tělo- tuhé, strnulé, náklon dopředu; gesta- rázná, prudká, ruce v bok, vztyčený prst. Tento jedinec by v modelu Průšové zapadal jednoznačně do kategorie SA- tedy silného asociála a to jak podle obecné charakteristiky, tak podle projevů chování, které přesně odpovídají projevům, které tomuto typu dominanta přiřadila Průšová. Pasivně jednající člověk nedovede jasně sdělit svá přání a potřeby a nedovede plnit přání a požadavky druhých. Nemá jistotu v jednání a nedovede se přiměřeně uplatnit. Je snadno manipulovatelný, často se omlouvá, vysvětluje a vylouvá. Příležitostně se snaží o manipulaci ostatních, což je ale ve své podstatě rafinovaná skrytá agrese. Pasivita vyvolává ve druhých účast, zájem, snahu pomoci, někdy i hněv. Typické znaky těchto osob podle autorů jsou: oči- odvrácené, dívající se dolů, mimo, skrze, malý kontakt; obličej- strnulý úsměv, údiv, provinění; tělo- shrbené, ochablé, schoulené; gesta- kroucení rukama, hraní si s předměty, zaklesnuté do sebe, nevýrazná gesta. Tento pasivní typ bychom v našem modelu nejvíce pravděpodobně označili jako slabého asociála, neboť je zde skrytá agrese a jeho chování určitě nelze považovat za „prosociální“- přátelské a vstřícné. Stejně tak i jmenované projevy odpovídají tomuto dominantnímu typu. Konečně asertivně jednající člověk si dokáže jasně definovat, o co mu v situaci jde, dokáže svého cíle dosáhnout. Chová se přiměřeně sebejistě, umí si prosadit požadavek, ale i přistoupit na kompromis v případě, že jsou k tomu pádné argumenty. Jeho vystupování je klidné, uvolněné, v jeho verbálním i neverbálním projevu je uvolněnost bez jakékoliv tenze a napětí. Jeho typickými neverbálními projevy jsou: oči- otevřené, přímý, stálý kontakt s druhými; obličej- úsměv, klid, uvolněnost, spontánní reakce; tělo- vyvážené, přímé, pevné; gesta- ruce uvolněné, širší gesta. Tento typ jednání tvoří protiváhu k agresivnímu a pasivnímu jednání, v modelu Průšové by odpovídal právě straně náčrtu, tedy SP a LP- silnému prosociálovi a slabému prosociálovi. Především tedy silnému prosociálovi k němuž ukazují popsané neverbální projevy.

Jak už bylo řečeno, úkolem asertivity je odhalit a ubránit se manipulaci, která je vlastně agresivním jednáním. Manipulace souvisí s typem osobnosti. Zřejmě nejdůkladnější dělení typů

manipulace je Shostromova typologie, která nachází prvky manipulace v devíti charakteristických stylech osobnosti. Tyto typy vlastně vyjadřují různé způsoby dominování.

- Diktátor- při jednání s lidmi se obvykle odvolává na autority, tradici, odkaz předků, je to velmi autoritativní typ. Rozhoduje za druhé, dává příkazy a zákazy, očekává poslušnost. Manipuluje agresivitou.
- Surovec, drsňák- je vulgární a hlasitý, často křičí, nepřipouští kompromis. Jeho okolí mu často ustoupí pouze proto, aby nemuselo přihlížet jeho řádění. Manipuluje agresivitou.
- Soudce, poslední spravedlivý- projevuje se podobně jako diktátor, považuje se za člověka bez chyb, ve svém okolí neustále vyvolává pocity viny a nedostatečnosti neustálou kritikou. Manipuluje agresivitou.
- Ochránce, táta máma- člověk, který sám nejlépe ví, co je nejlepší pro něj i pro jeho okolí a také se podle toho řídí, nepřipouští chybu. Manipuluje pasivitou.
- Vlastník, mafián- manipuluje silou jako drsňák, ale nabízí záštitu a ochranu. Plní veškerá přání, očekává vděk a poslušnost. Manipuluje agresivitou.
- Počtář- rychle si spočítá co je pro něj v dané situaci nejvýhodnější, obvykle okolí dává najevo vysoké ambice, ale plní jen nejjednodušší úkoly, je vypočítavý. Manipuluje agresivitou.
- Chudáček- zdůrazňuje své handicap, ale také ochotu se podřídit, vyrovnat s úkolem. Prezentuje se jako někdo, kdo má pocity méněcennosti. Neschopností zastírá neochotu. Manipuluje pasivitou.
- Líána, břechťan- podobně jako chudáček manipuluje předstíranou závislostí na ostatních, vděkem. Je mu o to, aby se o něj okolí staralo, aby na nich mohl parazitovat. Manipuluje pasivitou.
- Příjemný chlapík, obětavec- obětuje se, vše dělá v zájmu druhých (aniž by se zeptal), ale zároveň vybírá daň. Přesvědčivý svou ochotou, předstíraným zájmem. Manipuluje agresivitou.

Pokud porovnáme toto rozdělení s naším modelem dvou os, mohli bychom říci, že všech devět typů odpovídá pouze dvěma typům podle Průšové a Lindové, tedy že je lze rozřadit mezi slabě a silně asociální jedince a to vždy na základě daného způsobu manipulace (agresivní, pasivní). Všechny agresivně manipulující typy bych zařadila k silným asociálům- jedná se tedy o

diktátora, surovce, soudce, vlastníka, počtáře a příjemného chlapíka; naopak všechny pasivně manipulující jedince bych zařadila mezi slabě asociální jedince- ochránce, chudáček, liána. Všech devět typů manipulátorů jsem zařadila do skupiny asociálů proto, že manipulace není pro prosociály typická. Do skupiny prosociálů bych zařadila asertivní, přátelské jedince- kteří tvoří jakousi opozici proti manipulátorům-asociálním jedincům.

Shostromův model rozdělení manipulátorů lze, myslím, docela hezky rozdělit do našich dvou asociálních skupin. Můžeme jej tedy považovat za potvrzení, že úvaha Průšové a Lindové je správná. Neboť dvě skupiny dominantů, jak jsem je rozdělila před malou chvílí, opravdu odpovídají rozdělení podle moci- jedni moc využívají daleko více- jsou autoritářští až despotičtí; druzí naopak manipulují svou neschopností, ať už předstíranou či skutečnou. Ještě bych měla poznamenat, že ač jsme o ní nemluvili, existuje i pozitivně motivovaná manipulace- viz např. působení v lékařských oborech- psychologie, psychiatrie; mezilidská diplomacie apod., práce záchranných sborů.

Teoretické pozadí modelu Průšové a Lindové

Nyní bych chtěla konkrétně přehledně shrnout obsah a způsob dosažení modelu Průšové a Lindové, ze kterého vychází můj výzkum. Celá studie vycházela z přesvědčení, že neexistuje pouze jeden způsob prosazení vlastní vůle. Model Průšové a Lindové stanovuje typy dominantů, které se navzájem liší způsobem dominování.

Průšová s Lindovou vycházejí z teorie Dunbar a Burgoon (2005). Ty definují dominanci jako expresivní vztahově podložené komunikační akty (dominování), pomocí nichž je použita moc a je dosaženo ovlivnění. Dále říkají, že míra aktivního dominování závisí na poměru moci jednotlivých partnerů. Dunbar a Burgoon se inspirojí Dyadickou teorií moci a říkají, že moc je nedílnou součástí jakýchkoli vztahů, včetně vztahů partnerských (Průšová, 2010).

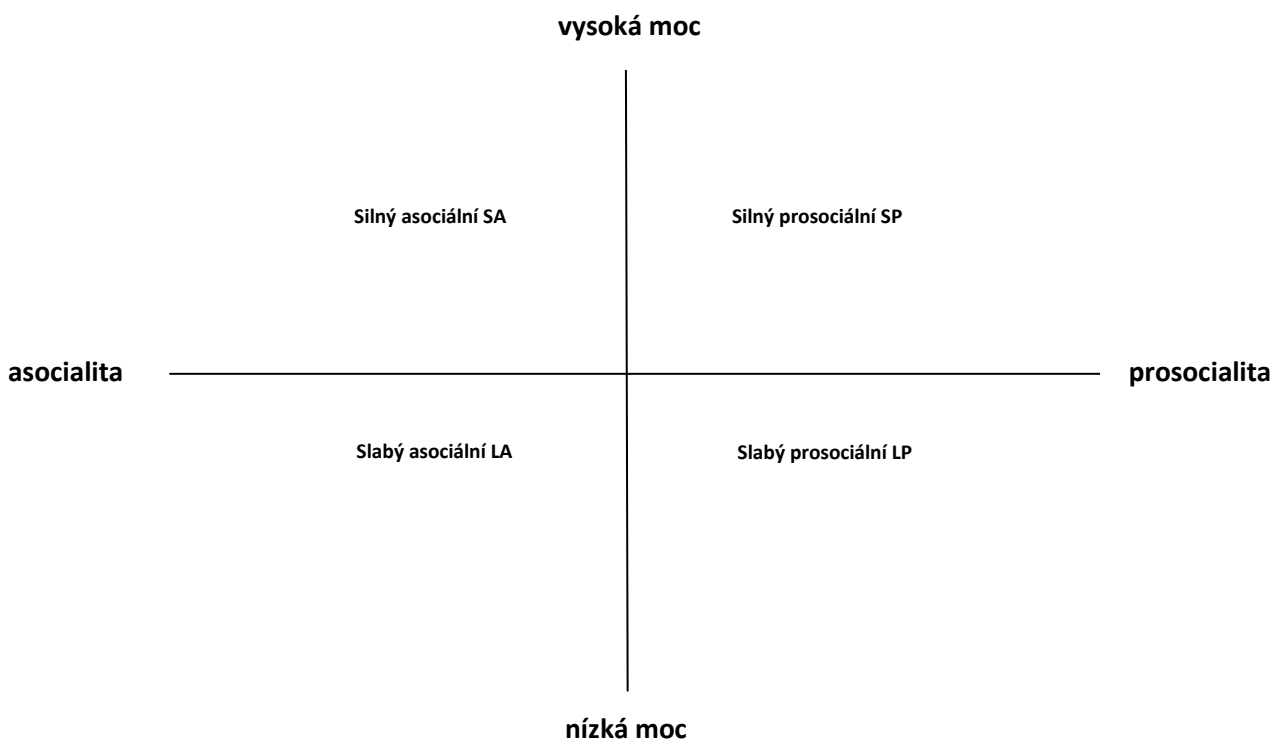
Podle Dunbar a Burgoon (2005) mohou dominovat jedinci s vysokou, ale i s nízkou mírou moci, s tím, že autorky očekávají, že čím více je míra moci mezi partnery vyrovnaná, tím více neverbálních projevů aktivního dominování bude vyjádřeno. Jak už bylo řečeno výše- míra aktivního prosazování vlastních stanovisek je nepřímou úměrnou rozdílnosti v míře moci mezi partnery. Oproti tomu Průšová s Lindovou říkají, že by mohli prakticky dominovat i jedinci, kteří mají nižší moc než partner, pouze budou využívat jiné strategie dominování. V této souvislosti Průšová s Lindovou dělí dominanty na svislé ose podle míry moci- na ty s vysokou mocí a na ty s nízkou mocí. Co se týče míry aktivity projevů, Průšová s Lindovou (Průšová, 2010) předpokládají, že čím vyšší je míra moci dominanty, tím nižší je aktivita jeho projevů. Tato myšlenka vychází z Dunbar a Burgoon (Dunbar a Burgoon 2005). Totéž podle Průšové (Průšová, 2010) platí i pro dominanty s nízkou mocí. Je nutné podotknout, že o takých případech Dunbar a Burgoon nehovoří, tudíž platnost tohoto předpokladu není zcela jistá.

Z těchto myšlenek Průšová s Lindovou utvořily vertikální osu, kde na jejím horním konci najdeme vysokou míru moci, na jejím dolním konci se nachází nízká míra moci. Druhou, horizontální osu tvoří asocialita na levé straně, prosocialita na pravé straně.

V modelu Průšové a Lindové vertikální osa v zásadě odráží aktivitu, o které mluví Dunbar a Burgoon. Připojením horizontální osy chtěly Průšová a Lindová vyjádřit jinou kvalitu- v zásadě pozitivní a negativní, jež jsou v řeči termínů prosocialitou a asocialitou. Přidáním horizontální osy autorky vyjadřují myšlenku, že existuje více druhů dominantního chování. Od tohoto kroku si slibovaly, že vysvětlí nejasnosti okolo určování konkrétních projevů dominantního chování. Následují definice prosociality a asociality, jak je stanovila Průšová a Lindová:

- **Asocialitu** autorky definovaly jako: „Asociální chování ... kdy jsou použity nepřátelské, autoritářské, ignorující či afektivní projevy a manipulativní či nátlakové strategie dominování. Partner/ka se při jejich použití může cítit být zahrán/na do kouta, frustrovaně a bez respektu. V extrémních případech se mohou objevit projevy násilí a agrese“ (Průšová, 2010, str. 15)
- **Prosocialitu** autorky definovaly jako: „Vyjadřování, kdy jsou použity přátelské projevy a strategie dominování a strategie při konfliktech je zaměřena na jeho řešení. Partner/ka při použití takovéto strategie komunikace stanovisko dominanty přijímá bez jakýchkoliv obtíží a konfliktů. Vysílající přitom dodržuje hranice své/ho partnera/ky a respektuje jeho názory a potřeby“ (Průšová, 2010, str. 15).

Jak už bylo řečeno, model Průšové a Lindové rozlišuje čtyři typy dominantů, kteří se liší mírou moci a svou asocialitou či prosocialitou. Graficky lze model znázornit takto:



Předpokladem autorek bylo, že jednotlivé typy dominantů (SA, LA, SP, LP) jsou charakteristické svým komunikačním stylem, jednáním s okolím, působením na partnera. Tyto charakteristiky byly sepsány do vinět, se kterými se dále pracovalo.

Silný asociální typ- SA: „Typ člověka se silnou přirozenou autoritou. Svému partnerovi a blízkému okolí důrazně sděluje své názory či vůli, nediskutuje o ní, popřípadě dává příkazy. Vůli jiných si

nemusí uvědomovat, nebo ji nepovažuje za relevantní a nebere ji v potaz. Ve vyhroceném konfliktu může občas použít k utvrzení své převahy verbální či fyzickou agresi. U partnera vzbuzuje respekt. Partner proto do jisté míry přijímá představu, že vůle SA je důležitější, než jeho vlastní. Proto se mu partner snaží zavděčit. SA může také v partnerovi vzbuzovat obavu z jeho/jejího selhání.“ (Průšová, 2010, str. 17).

Slabý asociální typ- LA: „Typ člověka, který nevyjadřuje svou vůli otevřeně, přesto na ní trvá. Při rozhodování často nespolutracuje, neguje názory a návrhy partnera či znepríjemňuje jejich realizaci. Může také poukazovat na to, jak mu návrhy partnera ubližují, a ve vyhrocených případech přikročit až k vydírání. Partner zpravidla raději ustoupí ze své vůle pro udržení klidu a pohody v partnerství.“ (Průšová, 2010, str. 17)

Silný prosociální typ- SP: „Typ člověka se silnou přirozenou autoritou, jenž vyjadřuje své názory a vůli otevřeně, přímo a nekonfliktním způsobem. Projevuje se nenuceně, příjemně a vlídně, často neprojevuje výraznější aktivitu za účelem prosazení své vůle. Patří sem také typy lidí, kteří se prosazují aktivněji, především zdařilou organizací volného času a společenských aktivit páru nebo širšího okolí. Dostane-li se do konfliktu či sporu s partnerem, snaží se svá stanoviska vysvětlit a reflektovat potřebu druhé strany. U partnera vzbuzuje respekt, partner jeho vůli přirozeně přijímá, nedělá mu problém se s ní ztotožnit. SP může být pro partnera až inspirující a nadchnout ho svými nápady.“ (Průšová, 2010, str. 17)

Slabý prosociální typ- LP: „Typ člověka, který svou vůli vyjadřuje nepřesvědčivě, avšak příjemně, vlídně a nekonfliktně. Zdůrazňuje svou pomoc, dobro partnera a to, jak kvalitní mají vztah. Často partnerovi lichoť a chválí ho. Poukazuje na svou důležitost ve vztahu, oddanost, popřípadě závislost. Má tendenci v případě potřeby prokázat svou oddanost neobyčejnou péčí o partnera. Partner má pocit, že je LP důležitý a cenný, a to díky péči a pozornosti, kterou mu LP věnuje. LP může vzbuzovat u svého partnera pocit dluhu nebo i lítosti. Partner se může cítit zavázán k opětvování LP péče.“ (Průšová, 2010, str. 17)

Viněty popisují jednak strategie dominování jednotlivých typů dominantů, ale také podrobně popisují, jak jedná s okolím, jaký používá komunikační styl, jak působí na partnera. Jedná se tedy o psychologické charakteristiky, které ale nemluví o konkrétním chování. Zaměřují se na motivaci, prožívání situací, na cíle, které jsou dosahovány.

V dalším kroku bylo požádáno třicet tři respondentů, z nichž všichni měli expertní znalost neverbální komunikace, aby si daný typ dominanty představili a pokusili se co nejpodrobněji všechny

své myšlenky sepsat do dotazníku. Dotazník obsahoval dvanáct modalit neverbálních projevů - mimické výrazy s důrazem na úsměv a oční kontakt; gesta; držení těla; pohyby těla; práce s prostorem; doteky; hlasový projev; verbální projev; vzhled- styl oblékání, upravenost. Výsledkem bylo asi 2500 výroků, ve 12 modalitách. V druhé fázi byla jiná skupina dvanácti respondentů, vždy po dvojicích, požádána, aby rozdělila výroky, získané v první fázi, do jednotlivých kategorií. Každá dvojice se zabývala vždy dvěma modalitami pro všechny typy dominantů. Úkolem bylo v rámci ucelené modality, která byla již pevně dána, vždy rozdělit výroky do kategorií na základě souvislostí, vzniklé kategorie nazvat a také definovat.

Výsledkem těchto dvou fází tedy bylo sestavení kategorií- tedy typických neverbálních projevů každého z dominantů, byl tedy vlastně popsán způsob jejich dominování. Z jednotlivých neverbálních projevů byl sestaven etogram neverbálních projevů.

Výsledky obou fází Průšová (mimo to, že vytvořila etogram) shrnula do následujících charakteristik.

Silný asociální typ- SA: „Vyjadřuje se výraznými, častými a působivými projevy, které mají silový až agresivní nádech. Stojí zpříma, má rázná a výrazná gesta, oční kontakt je negativně hodnotící a zasahuje druhému do osobního prostoru způsobem, který mu není příjemný. Není příliš kontaktní. Dokáže se jasně prosazovat pomocí hlasu a slov, kdy není pochyb o tom, jaká je jeho vůle. Verbální i neverbální projevy jsou používány účelně a to k přemožení partnera a prosazení svých přání a názorů. V míře a četnosti projevů záleží na tom, jak vysokou míru moci má, přičemž čím více mocný, tím méně a méně výrazně se projevuje“ (Průšová, 2010, 74).

Slabý asociální typ- LA: „...se projevuje dvěma různými způsoby. Buď velmi nejistě, ač to nepůsobí upřímně, nebo je v pasivním odporu. Mnoho projevů u něj nenajdeme, a pokud, tak působí nevýrazně, slabě a uboze, nebo v odporu, který ale neprojevuje otevřeně“ (Průšová, 2010, 74).

Silný prosociální- SP: „...se vyjadřuje otevřeně, sebejistě, přátelsky. Udržuje přímý oční kontakt v takové míře, která je partnerovi příjemná, rád se na druhé usmívá, rád se jich dotýká. Tělo drží vzpřímeně a uvolněně, pohyby jsou přirozené. Gestikuluje rád a často, přičemž jeho gesta jsou výrazná, přizpůsobená situaci a dobře čitelná. Udržuje si svůj prostor a respektuje prostor ostatních. Svou vůli vyjadřuje jasně a přímo, rád hovoří, přičemž používá přiměřený a melodický hlas“ (Průšová, 2010, 74).

Slabý prosociální- LP : „...se projevuje převážně přátelsky, a to ve všech modalitách neverbálních chování. Co se týče intenzity, působí spíše nevýrazněji a často v druhých budí pocit, že mu mají pomoci, že je ublížený, nervózní, nejistý, což by mohlo vysvětlovat modalitu nevýrazných, přátelštějších, ale přeci nepříjemně působících výroků. Právě tímto způsobem by mohl dominovat,

tedy tak, že se záměrně ukáže jako slabý, ale přátelský jedinec, který od druhých potřebuje péči, pozornost a pomoc“ (Průšová, 2010, 74).

Tyto charakteristiky Průšové však nejsou zcela přesné, v rámci svého výzkumu jsem byla nucena s nimi dále pracovat a mírně je pozměnit. To jsem prováděla vždy na základě studia výroků. Mou snahou bylo postihnout skutečné chování tak, aby bylo pozorovatelné a jednoznačně rozlišitelné. Snažila jsem se vyhnout charakteristikám mluvícím o potřebách a subjektivním působení jednotlivých typů. Své změny a úpravy podrobně popisuji v rámci kapitoly tvorba etogramu. Shrnutí projevů typických pro jednotlivé typy dominantů najde v příloze č. 12.

Praktická část

Cíl práce

Cílem mé práce je ověřit model, který navrhly Průšová a Lindová. Tento model rozděluje podle typu dominování čtyři typy dominantů (silný asociální, silný prosociální, slabý asociální, slabý prosociální), podle dvou os. Osy asociality a prosociality a osy nízké a vysoké moci. Podle tohoto modelu, by mělo být možné každého dominantního jedince zařadit do skupiny, podle jeho typických neverbálních projevů. Model budu ověřovat na základě etologického pozorování neverbálních projevů dominantních partnerů v partnerské interakci.

Předpokládám, že by výzkum měl potvrdit domněnky o odlišnosti projevů u jednotlivých typů dominantů. Měl by potvrdit rozdělení jednotlivých neverbálních projevů, tak jak je navrženo v etogramu, mezi dominantní typy- zda se skutečně jednotlivé projevy na základě vzájemných souvislostí „rozpadají“ do čtyř skupin. Zároveň by měl zjistit, zda se od sebe liší projevy dominantních a submisivních jedinců. Také se pokusím zjistit jaké je rozložení dominantních typů v rámci skupiny dominantů, kterou mám k dispozici.

Materiál a metody

Soubor osob

Výzkum probíhal na vzorku čtyřiceti osob, tedy dvaceti heterosexuálních párů. Každý pár musel splňovat několik podmínek- bezdětnost; sdílení domácnosti minimálně po dobu půl roku; věk mezi dvaceti a čtyřiceti lety. Průměrný věk osob v souboru byl 26 let, většina účastníků měla středoškolské vzdělání s maturitou, průměrná délka vztahu byla 64 měsíců. Páry byly rekrutovány buď prostřednictvím internetu, nebo pomocí informačních letáků v ordinacích gynekologa. Byly motivovány finanční odměnou a drobným dárkem. Tímto způsobem byl tedy získán různorodý vzorek s poměrně velkým věkovým rozpětím, s rozdílnou sociální základnou, délkou vztahu i spolubydlení a vzdělání.

Sběr dat

Sběr dat probíhal v rámci širšího výzkumu Katedry antropologie FHS UK a I. Lékařské fakulty Karlovy univerzity v Praze, na Hůrce od roku 2006. Byl kladen důraz na zachování stejných podmínek pro všechny páry, výzkum probíhal ve stejných prostorách s maximem zájmu na tom, aby byly vyloučeny všechny rušivé faktory. Celý projekt byl zaměřen na výzkum partnerských vztahů z nejrůznějších hledisek.

Každý jedinec nejprve vyplnil sérii dotazníků týkajících se např. spokojenosti ve vztahu; v sexuální oblasti vztahu; osobnostní dotazníky. Každý účastník byl vyfotografován a odevzdal vzorky slin. Poté každý člověk zvlášť absolvoval rozhovor s výzkumníkem. Místnost byla zařízena tak, aby vyvolávala pocit pohody a příjemnou atmosféru. Toto interview bylo nahráváno na diktafon. Mj. v něm zodpověděli pro můj výzkum důležitou otázku- „Kdo je ve Vašem vztahu dominantnější?“. Na tuto otázku byla požadována jednoznačná odpověď. Poté absolvovali oba partneři společný rozhovor s experimentátorem, který měl předem připravené otázky, pro všechny páry stejné. Byly jim kladeny otázky, např.: „Co bylo motivací, abyste se přihlásili?“. Také této části projektu se týká má práce, neboť právě při tomto rozhovoru byla nahrávána videa skrytou kamerou. Videonahrávky byly pořizovány vždy ze dvou směrů na běžnou domácí videokameru, ukrytou v šanonu. Páry o pořizování nahrávky neměly tušení, byly o něm informovány po skončení natáčení a byl jim dán k podpisu souhlas se zpracováním v souladu se zákonem. Každý měl samozřejmě možnost nesouhlasit s dalším použitím záznamu, v tom případě byl záznam smazán. Pro účely své práce využiji rozhovory a nahrávky dvaceti párů z levého směru. Na každé nahrávce je vidět pár sedící na nevelké pohovce. U

většiny párů jsou vidět i dolní končetiny. Já budu konkrétně analyzovat 3 minuty videonahrávky páru, kdy společně experimentátorovi odpovídají na otázky: „Jak probíhá váš běžný všední den?“ a „Jak probíhal včerejší den vašeho partnera?“.

Po skončení rozhovoru s experimentátorem byly páry vždy ponechány v místnosti se skrytou kamerou a měly za úkol dopracovat konec literární povídky, která se týkala partnerského vztahu v krizové situaci. Měly na to cca pět minut. Na nahrávkách tedy je možné pozorovat dva druhy situace- komunikace s partnerem a experimentátorem a později pouze komunikace s partnerem. Skrytá kamera zajišťuje autentičnost a přirozenost chování obou zkoumaných osob. Já se ale ve výzkumu zabývám pouze částí, kterou jsem výše popsala, tato část nahrávky tedy čeká na další zkoumání.

O každém páru bylo tedy získáno množství dat, ze kterých já budu analyzovat jen malou část.

Etogram

Před samotným začátkem analyzování dat bylo třeba sestavit etogram. Etogram je účelový soubor, výčet určitých projevů, které jsou v daných podmínkách pozorovatelné.

Pro mé potřeby byl etogram sestavován tak, že byl konfrontován původní návrh etogramu Průšové (Průšová; Neverbální projevy dominance v partnerské interakci; 2010) s odbornou literaturou (jinými studii zabývajícími se neverbálními projevy dominance, ale také emocemi), odborníky a také s výroky, které sesbírala Průšová (2010) v rámci své kvalitativní studie- od té jsem odvozovala své úvahy při sestavování mého etogramu především. Tyto výroky vznikly volnými asociacemi respondentů Průšové a byly dále kvalitativní analýzou rozřazeny do skupin tak, že ukazují typické neverbální projevy jednotlivých typů dominantů. Co se týče rozřazování do skupin, některá rozhodnutí Průšové byla přehodnocena, což se projevilo v rozdělení do jednotlivých kategorií. V této práci pojem modalita používám pro skupinu kategorií, které popisují jednu ze sledovaných oblastí (např. modalita úsměvu zahrnuje kategorie felt smile, false smile, coordination smile a chaplin smile).

Nejprve jsem vyřadila některé modalita, které jsem vzhledem ke konkrétnímu materiálu, jež jsem měla k dispozici, nemohla analyzovat: hlasový projev, verbální projev a také oblékání. Hlasový a verbální projev nemohl být v mém výzkumu sledován, neboť jsem analyzovala jen němé videozáznamy, protože jsem nechtěla být ovlivněná obsahem rozhovorů. Oblékání jsem vyřadila, protože již sama D. Průšová ve své práci konstatovala, že tato modalita je problematičtější vzhledem k velké nejednotnosti výroků. Dále byly vyřazeny některé kategorie, které byly i v rámci jejich

výsledků diskutabilní (tělo pod kontrolou), např. kvůli nejasné definici nebo překrývání s jinou kategorií. Snažila jsem se nastavit si pro každou modalitu početní hranici. To znamená, že jsem si pro každou modalitu přesně určila počet výroků v rámci kategorie, který bylo nutno překročit, aby byla kategorie zařazena do etogramu. V důsledku toho byly tedy kategorie s menším počtem výroků vyřazeny. To vše jsem provedla ve snaze zařadit do etogramu jen ty kategorie, které jsou pro jednotlivé typy dominantů skutečně typické. To považuji za nedostatek práce Průšové, která hranici nestanovila a v jejím etogramu se tak objevily kategorie, které měly nižší počet výroků než jiné, které zařazeny nebyly. Etogram tedy neodrážel všechny typické projevy jednotlivých dominantů. Hranice byla vždy nastavována pro každou modalitu zvlášť, neboť se v rámci modalit mezi sebou lišily početnosti výroků a bylo tedy nutné v každé modalitě postupovat individuálně. Pokud bych tuto skutečnost nezohlednila, musely by být některé modalitty zcela vyřazeny, ačkoliv věřím, že výpovědní hodnotu mají.

Dalším nedostatkem, který jsem se snažila napravit, bylo nevyčerpávající zahrnutí projevů v etogramu chyběly projevy, které se v literatuře běžně objevují. Vzhledem k tomu, že by kategorie v etogramu měly být v maximální možné míře vyčerpávající a vzájemně se vylučující, doplnila jsem některé kategorie- např. nesmělý pohled.

V etogramu, který naleznete v příloze, pro každou modalitu na levé straně vždy najdeme jednotlivé kategorie Průšové spolu s jejich přesnou definicí. Uprostřed v barevném panelu najdeme mé kategorie a na pravé straně jejich definici, zařazení do typů dominantů (do jednoho či více) a způsob měření- délka, frekvence či jednorázově.

V následující části se pokusím vysvětlit své úvahy při sestavování etogramu. Budu postupovat po jednotlivých modalitách.

Modalita úsměvu (příloha č. 1)

V modalitě úsměvu měla Průšová původně šest kategorií: příjemný, nevýrazný, falešný, nejistý, výrazný, nepříjemný úsměv. Projevy byly po konfrontaci s literaturou částečně přejmenovány a částečně zcela změněny a doplněny. V této modalitě jsem vycházela z Ekmana (Ekman, 1971), kde autor definuje osmnáct druhů úsměvů. Z nich jsem vybrala čtyři, které odpovídaly výrokům, jež získala Průšová. K zúžení počtu projevů jsem přistoupila především z obavy, že by větší množství projevů nebylo možné během kódování zodpovědně rozpoznávat.

V rámci této modalitty jsem zvolila hranici osmi výroků, kterou překročily Průšové kategorie- falešný, zřídka, nepříjemný, upřímný, výrazný, lehký a příjemný úsměv. Tyto kategorie jsou vzaty z kvalitativní analýzy výroků, nikoliv z konečného etogramu. Kategorii zřídka úsměv vyřadila a tedy

do etogramu nezařadila už ani Průšová, neboť tato kategorie necharakterizuje kvalitu úsměvu, ale jeho častost. I když byla tato kategorie jako samostatná vyřazena, je vlastně měřena, neboť u úsměvů byla zaznamenávána délka úsměvů. Podobně již Průšová spojila příjemný a upřímný úsměv, s čímž souhlasím, neboť by je nebylo možné odlišit. Projevují se téměř stejně, pouze v závislosti na kontextu a ani v literatuře se neobjevují odděleně. Průšová tuto spojenou kategorii nazvala „příjemný úsměv“ a charakterizuje ji jako: „upřímný, přiměřený ...; se zavřenými i otevřenými ústy, symetrický, uvolněný“ (Průšová, 2010). Já jsem v případě této kategorie použila Ekmanovu terminologii, kde tento úsměv zcela odpovídá Felt smile (Ekman 1971). Dobře vystihuje definici Průšové, zároveň tuto kategorii ale definuje tak, že je lépe rozpoznatelná a méně subjektivní. Felt smile je tedy úsměv, který produkuje sval Zygomatic major- produkuje opravdový, nekontrolovatelný, emočně pozitivní výraz, na němž se nepodílí žádný další sval spodní části obličeje. Často je doprovázen vráskami kolem očí. Ekman říká, že Felt smile se může objevit s otevřenými i zavřenými ústy, což je důvod, proč jsem spojila Průšové kategorie příjemný a výrazný úsměv. Výrazný úsměv byl v její práci definován takto: „široce otevřený, možné odhalení zubů, koutky úst se jemně zvlňí“- jde tedy opět o Felt smile, ale s otevřenými ústy. Dalšími kategoriemi, kterými se budu zabývat, jsou Průšové lehký úsměv (kategorie byla v etogramu nazvána nevýrazný úsměv): „usmívá se jemně, lehce, mírně, skromně, nevýrazně“ a nejistý úsměv: „rozpačitost, váhavost, ustrašenost“ (Průšová, 2010). Tyto dvě kategorie jsem spojila a přejmenovala, především proto, že i sám Ekman je shrnuje v Coordination smile a také proto, že by v praxi pravděpodobně nebyly rozeznatelné. Jejich rozdíl totiž není morfologický, ale je spíše na úrovni psychologického působení nebo osobnosti jedince, kterou nemám možnost ani snahu kódovat. Ekman sice charakterizuje tento typ úsměvu poněkud subjektivně, přesto ale přidává objektivní charakteristiku: „zdvořilý, spolupracující úsměv, porozumění- lehký úsměv, obvykle asymetrický, bez pohybu kruhových svalů okolo očí“ (Ekman, 1971). Tato definice přesně vystihuje obě definice Průšové. Lehký (nevýrazný) úsměv Průšová přiřadila jako typický pro slabého prosociála. Nejistý úsměv pak podle ní byl typický pro slabého asociála i prosociála. S tímto rozřazením já nemohu souhlasit. Na základě opětovné analýzy výroků, jsem si Coordination smile (spojující lehký a nejistý úsměv) dovolila zařadit ke slabému prosociálovi, kde „pro“ mluvilo 12 výroků; ale také k silnému asociálovi, kde jsem našla osm výroků, které mohou být spojeny pod název Coordination smile (nejistý, letmý, nevýrazný, střídavý úsměv...). Původní zařazení nejistého úsměvu ke slabému asociálovi neberu v úvahu, neboť jej potvrzovaly pouze čtyři výroky, což znamená, že nepřekročil hranici, kterou jsem si pro tuto modalitu nastavila. Třetí mou kategorií je False smile (název opět z Ekmana). Tato kategorie byla v zásadě převzata od Průšové, definice byla ale změněna v souladu s široce uznávanou definicí Ekmana (Ekman, 1971). Stejně tak, na základě výroků, souhlasím se zařazením False smile k typickým projevům tří typů dominantů: silný asociál, slabý asociál, slabý prosociál. Jedinou změnou v tomto případě je tedy definice Průšová píše: „neodpovídá situaci ani

celkovému výrazu těla, asymetrický, bez zapojení očních svalů, napětí, křečovitost“ (Průšová, 2010). Já jsem od Ekmana (Ekman, 1971) převzala tuto definici False smile: „ ... neobjevuje se zde zapojení očí, pohyb tváří nahoru, váčky pod očima, vrásky; je asymetrický...“ (Ekman, 1971). Mou čtvrtou a poslední kategorií v modalitě úsměvu je Chaplin smile, jímž jsem nahradila Průšové kategorii nepříjemný úsměv: „výsměšný, ironický, znehodnocující, pokřivení úst, asymetrický“ (Průšová, 2010). Chaplin smile Ekman (Ekman, 1971) charakterizuje jako asymetrický, arogantní úsměv, úhel rtů jde nahoru ostřeji než u Felt smile; utažení koutků rtů, zúžení očí, brada dopředu, je nepřírodně výrazný, výsměšný. Mohou být i úšklebky- asymetrické zakončení rtů, přivednutí pouze jednoho lícního svalu, může být přivednuté obočí. Tento úsměv je podle Průšové typický pro silného asociála, což mohu ze své pozdější analýzy výroků potvrdit, řadím sem výroky jako: „zlý škleb, ironický úsměv, výsměch“ apod. Lze tedy říci, že jsem tuto kategorii pouze přejmenovala a definovala pomocí Ekmana, jinak je zachována prvotní myšlenka Průšové.

V této modalitě tedy ve své práci pracuji s kategoriemi: Felt smile; Coordination smile; False smile; Chaplin smile.

Modalita očního kontaktu (příloha č. 2)

V modalitě pohledů byly původně tyto kategorie: energický, příjemný, valí oči, tčkání, nepříjemný. Pro vstup do této modalitě jsem zvolila minimální hranici sedmi výroků. Zásadní změnou, kterou jsem zde provedla, bylo rozdělení pohledů směrem k partnerovi a směrem k experimentátorovi a to pro všechny kategorie pohledů, neboť považuji za podstatné odlišit směr pohledu a později také např. celkovou dobu, po jakou byl pozorován pohled směrem k partnerovi. Zároveň jsem také z kódování zcela vyřadila pohledy, které nevedly ani k partnerovi ani k experimentátorovi. Jednotlivé kategorie jsem upravila takto: energický, příjemný, koulení očima, nasmělý pohled, agresivní pohled, nepřítomný pohled, neutrální pohled krátký a neutrální pohled stálý. Energický a příjemný pohled zůstaly téměř beze změny, pouze jsem upravila definice, tak aby byly lépe objektivně hodnotitelné a méně subjektivní. Nepříjemný pohled jsem nahradila agresivním a nepřítomným. Agresivní pohled je v podstatě původní nepříjemný pohled, opět ale předefinovaný tak, aby byl hodnotitelný a lépe identifikovatelný. Nepřítomný pohled, spolu s koulením očima (tčkáním) jsou zvláštní kategorií, které jsem si do etogramu prosadila navzdory tomu, že se podobné výroky ve výzkumu Průšové v podstatě nevyskytovaly. Za doplněním těchto dvou kategorií stála snaha o to, aby kategorie vyčerpávaly všechny varianty. Nepřítomný pohled v sobě vlastně sdružuje ty pohledy, které nebylo možné jinak zařadit a je tedy jakousi sběrnou kategorií, která nemá konkrétní provedení. Považovala jsem obě tyto kategorie za důležité, neboť jsem při zběžném

zhlednutí videí měla pocit, že se zde tento typ pohledu často vyskytuje. To se ale nepotvrdilo, protože jsem během kódování- tedy během podrobnější analýzy videí- zjistila, že se nepřítomný pohled, tak jak byl definován, zde sice vyskytuje, ale velmi zřídka, přičemž totéž platí i pro koulení očima. Nesmělý pohled byl doplněn na základě výroků, neboť je to typický znak slabého asociálního a slabého prosociálního typu. Poslední dva typy- neutrální krátký a neutrální dlouhý pohled jsou opět kategorie, které byly zařazeny nad rámec těch od Průšové. Především jsem doplnila kategorii „neutrální pohled“, neboť zde podle mě chyběla, bez ní by nebyla modalita vyčerpávající. Dále jsem ale tuto kategorii rozdělila na neutrální krátký a neutrální stálý pohled. Stalo se tak vzhledem k faktu, že se ve výrocích často mluvilo o délkách pohledu a jejich typičnosti pro některé typy dominantů. Neutrální krátký pohled, typický pro slabého asociála, byl definován jako neměnný pohled bez dynamiky kratší než 3 s a svým způsobem tak nahrazuje Průšové kategorii těkání. Neutrální stálý pohled, typický pro oba silné typy a také pro slabého prosociála, byl definován jako stálý neměnný pohled, kde se může vyskytovat výraz zamyšlenosti, popř. grimasa, nepůsobí agresivně a je delší než 3 s. Kategorie Průšové- valí oči- byla zcela vyřazena, neboť nedosáhla na stanovenou hranici sedmi výroků.

Mimika (příloha č. 3)

Původní mimické kategorie byly: pasivně nepříjemná, aktivně nepříjemná, příjemná, nevýrazná, výrazná, zaujetí. Pro tuto modalitu jsem zvolila hranici devíti výroků a navrhla tyto kategorie: smutek, znechucení, štěstí, neutrální, rozehraný, zlost, napjatost. Jsou výsledkem mé snahy konfrontovat Průšové kategorie se standardní typologií výrazů. Podle mého názoru je vhodné se držet především emocí, které jsou dobře hodnotitelné, a lze o nich najít množství literatury. Já jsem vycházela z Ekmanovy typologie (Ekman 1971), neboť toto rozdělení emocí, podle mého názoru, reflektuje a odpovídá jednotlivým kategoriím Průšové. Moje práce tedy z větší části spočívala v upravení definic- konkretizaci. Původní pasivně nepříjemná kategorie (shrnuje výroky: „pasivní, zmatený, netečnost, ublíženecký výraz...“ (Průšová, 2010,)) byla nahrazena kategorií smutek. Jak již napovídá název, celá kategorie vychází z Ekmanova smutku, je typická pro oba slabé typy. Aktivně nepříjemná mimika byla nahrazena znechucením- vzdorem a je typická pro slabého asociála. Příjemná mimika byla vyměněna za pozitivní- štěstí, je typická pro oba prosociály. Nevýrazná mimika byla nahrazena mimikou neutrální, což je, ačkoliv to nevychází z Ekmana vhodnější pojmenování, které zavrhuje vyčerpávající rozložení kategorií. Je typická pro silného prosociála a také pro slabého asociála. Výraznou mimiku jsem nahradila rozehranou mimikou, která vychází z Ekmanova překvapení, je typická pro silného prosociála. Původní zaujetí bylo nahrazeno napjatostí, které není

přijato z Ekmana a je typické pro oba silné typy. Navíc jsem přidala kategorii zlost, která vlastně původně byla součástí aktivně nepříjemné mimiky. Považovala jsem za důležité tyto kategorie oddělit, neboť i Ekman je vidí odlišně a opět jsem chtěla být v kategoriích co nejvíce vyčerpávající. Nakonec se ale moje obava nepotvrdila, neboť se vzhledem ke konkrétní situaci, kterou jsem analyzovala, zlostná mimika vůbec neobjevila.

Gesta (příloha č. 4)

Modalitu gest jsem příliš neměnila- původně obsahovala výrazná, nevýrazná, příjemná a nepříjemná gesta. Pro vstup do této modality jsem zvolila hranici pět výroků. Mé kategorie zní: výrazná, nevýrazná, přirozená, nervózní a silová. Výrazná a nevýrazná gesta zůstala stejná, pouze jsem mírně upravila definice. Příjemná gesta jsem nahradila gesty přirozenými, neboť původní název považuji za nevhodně zvolený a sama jsem nevěděla, co si pod příjemnými gesty přesně představit. Na rozdíl od Průšové jsem z této kategorie vyjmula doteky a něžnosti, které jsou, jak se dočtete níže, součástí samostatné modality. Původní nepříjemná gesta jsem rozdělila do dvou kategorií- nervózní a silová/prudká. Ačkoliv je autorka měla spojené, považuji jejich oddělení za důležité, neboť podle pěti výroků- např. „žmoulání, poklepávání nohou, rozčilující gesta...“ jsou právě nervózní gesta, typickým znakem slabého prosociálního typu. Silová/prudká gesta představují ostatní gesta původně zahrnutá v nepříjemných gestech- definuji je jako: důrazná, silová gesta, kde je vidět tenze svalů, použití celých paží. Jsou typická pro silného asociála.

Doteky (příloha č. 5)

Průšové kategorie nevýrazné, přátelské, nepříjemné, výrazné doteky byly nahrazeny kategoriemi nesmělé, přátelské, rázné. Tuto modalitu jsem tedy oproti Průšové zúžila. Pro vstup do této modality byla stanovena hranice šest výroků. Původní nevýrazné doteky byly přejmenovány na nesmělé, což je název, který podle mne lépe vystihuje povahu těchto doteků typických pro oba slabé typy. Tuto kategorii jsem také předefinovala, lépe řečeno dodefinovala, neboť původní verze byla doplněna o charakteristiku doteků z hlediska použité části ruky- mělo by se jednat spíše o dotek prsty, než celé ruky. Přátelské doteky jsem zachovala, opět jsem ale pozměnila definici, především z obavy o jejich rozpoznatelnost a jednoznačné zařazení, typické jsou pro silné prosociály. Průšové nepříjemné a výrazné doteky jsem spojila do kategorie rázné doteky, která je dobře vystihuje. Navedlo mne k tomu rozložení výroků, jež poukazuje na to, že obě původní kategorie jsou shodně charakteristické silou a dynamikou. Pod původní kategorií výrazných doteků se v etogramu Průšové

dočteme, že jsou to: „jasné, dobře čitelné, pevné doteky“- ačkoliv je ze soustav jejích výroků vidět, že do kategorie „výrazné“ zahrnuje tyto výroky: rázné doteky, pevné doteky, silné doteky apod. Nepříjemné doteky sama autorka charakterizovala takto: „násilí, hrubé a pevné doteky bez respektu k partnerovi“ (Průšová, 2010), proto bylo vhodné obě kategorie (nepříjemné, výrazné) sloučit. Dalším argumentem, který mne ke sloučení vedl, byla konkrétní situace, lépe řečeno konkrétní videa, která jsem analyzovala. Nepředpokládala jsem výskyt „násilnických“ doteků, tudíž nebylo třeba zachovat samostatnou kategorii. V případě, že by se tyto doteky vyskytly, byly by, stejně jako „výrazné“ doteky, typické pro silného asociála, což je dalším argumentem pro jejich sloučení.

Verbální projev (příloha č. 6)

Modalita verbálního projevu, ač byla původně zařazena, je tu ve zcela novém kabátu. Již výše jsem zmiňovala důvody, proč jsem nepřevzala kategorie Průšové- sledovala jsem v rámci objektivitu pouze němý záznam z videokamer. Proto jsou v mém etogramu pod touto modalitou tyto kategorie: mluví partner; mluví partnerka; první slovo si vzal partner; první slovo si vzala partnerka.

Držení těla (příloha č. 7)

Sedmou modalitou je držení těla, které jsem zcela ponechala v původním znění. Shodně zde tedy najdeme kategorie: sebejisté, uvolněné, strnulé, nejisté.

Pohyby těla (příloha č. 8)

Kategorie Průšové v rámci dané modality: tělo pod kontrolou; klidné pohyby; neklidné pohyby; neposedné pohyby; rázné pohyby. Mé kategorie: klidné, neklidné, nepřírozené, rázné pohyby. Pro vstup do kategorie byla stanovena hranice jedenácti výroků. Po úvaze jsem zanechala klidné, neklidné a rázné pohyby v původním stavu, pouze jsem pozměnila- resp. zúžila definice pro větší přesnost- např. neklidné pohyby, které byly původně definovány takto: „sakadické, trhavé, prudké projevy vyjadřující neklid, nejistotu, nervozitu, rychlé opakování pohybů malé části těla- poklepávání“ jsem předefinovala jako: vysokou intenzitu a frekvenci pohybů, trhavé pohyby a rychlé střídání pohybů. V důsledku jsem tedy spojila původní kategorie neklidných a neposedných pohybů, které by podle mého názoru nebylo možné objektivně odlišit. Podobně jsem také spojila Průšové kategorie tělo pod kontrolou a klidné pohyby. Průšová tělo pod kontrolou definovala: „promyšlenost,

účelnost pohybů... přirozená míra a intenzita...“; klidné pohyby definovala: „stabilní, rozvážené, klidné, umírněné...“ (Průšová, 2010). Zde lze tedy dobře vidět, že by je při kódování pravděpodobně nebylo možné rozlišit. Nad rámec kategorií Průšové jsem přidala kategorii nepřirozené pohyby, což je kategorie, jež vyšla z výroků- např. nekoordinované, nemotorné, strnulé apod., které Průšová řadila k neklidným pohybům. Já jsem je však vydělila do samostatné kategorie, opět především kvůli snaze o vyčerpávající výčet kategorií.

Horní a dolní část těla (příloha č. 9, 10)

Tyto dvě modalitě vznikly na místo práce s prostorem, která byla špatně definovatelná, což je názor, který vzešel z diskuse s odborníky. Raději jsme zvolili cestu rozdělení horní a dolní části těla a sledování směru paží a dolních končetin. Průšová rozdělovala kategorie: přiměřené rozložení v prostoru; vymezení- odtažitost; zabírá prostor; neudrzuje hranice. Tyto kategorie nelze od sebe rozlišit- např. kategorie zabírá prostor a neudrzuje hranice, jsou téměř totožné. Průšová více zohledňovala psychologický profil jednotlivců vedoucí k danému prostorovému rozložení, proto volila dané kategorie. Já se ale musím zaměřit na objektivní pozorování, kde technicky v těchto rozloženích není rozdíl. Stejně tak je problematická kategorie vymezení/odtažitost, neboť by byla jen stěží rozeznatelná- v praxi by např. nemuselo být jasné, zda se jeden z parterů vymezuje či jen druhý z partnerů zabírá prostor nebo neudrzuje hranice. Namísto tohoto rozdělení jsme tedy zvolili dělení směru paží a nohou, které jsou daleko lépe objektivně hodnotitelné. Problémem tohoto nového rozdělení je ale zařazení jednotlivých kategorií k daným typům dominantů. Z výroků lze vyčíst pouze zařazení paží zcela od sebe, které by mělo být typické pro silného prosociála a pro slabého asociála; a paží k sobě, typické pro oba prosociální typy. Zbytek kategorií bohužel nemohl být k jednotlivým typům zařazen, bude tedy zajímavé sledovat, zda se projeví nějaká závislost jednotlivých poloh na daných typech.

Výzkumná strategie

Postup při tomto výzkumu měl dvě fáze. V první fázi bylo třeba zanalyzovat diktafonové nahrávky a udělat si přehled o dominanci každého z jednotlivců. Konkrétně jsem z diktafonových nahrávek rozhovorů (jež muž i žena každého páru absolvovali jednotlivě) analyzovala otázku: „Kdo je u vás dominantnější?“. Na otázku byla experimentátorem požadována jednoznačná odpověď, které se mu ale ne vždy dostalo. Nahrávek jsem analyzovala dvačtyřicet, ale pouze dvacet párů se shodlo na dominanci a mohly být tedy použity pro můj výzkum. Ostatní páry se buď neshodly, nebo nebyla vyřčena jednoznačná odpověď. Za shodu jsem považovala stav, kdy se oba partneři označili za dominantnějšího stejnou osobu v rámci svého vztahu- např. muž označil za dominantnějšího sebe, žena označila za dominantnějšího manžela/ přítele (přehled párů a jejich odpovědi najdete v příloze č. 11).

V druhé fázi výzkumu jsem již pracovala pouze s páry, které se shodly v otázce dominance v jejich partnerství. Analyzovala jsem videonahrávky těchto párů- a to konkrétně tři minuty každé nahrávky, které jsem měřila od doby, kdy byla položena otázka: „Jak vypadá váš běžný všední den?“. Každé video bylo hodnoceno osmkrát a to vždy tak, že jsem hodnotila čtyřikrát partnera a čtyřikrát partnerku. Každé z těchto čtyř zhlédnutí u každého partnera bylo se zaměřením na jinou modalitu nebo skupinu modalit. Sledování videa proběhlo bez zvukového záznamu.

Analýza probíhala kódováním pomocí programu Interact 8, což je běžně používaný program pro etologické výzkumy. Je to program pro zjednodušení kódování jednotlivých etologických projevů, který funguje tak, že si navolíme libovolné množství kategorií (v našem případě čtyřiačtyřicet), které potřebujeme hodnotit, přidělíme jim určitou značku- zkratku, které během pozorování videa zanášíme do programu. V našem případě jsem zadala všechny projevy, které jsou součástí etogramu. U každého projevu je nutné navolit, zda chceme měřit délku nebo frekvenci výskytu projevu. Výstupem tohoto programu je statisticky hodnotitelný soubor dat.

Etické otázky výzkumu

Se všemi získanými materiály bylo manipulováno ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Všechny páry jsou pro jednotlivé výzkumníky označeny pouze zkratkami jmen a čísel, čímž je zaručena jejich anonymita. Videonahrávky byly sice pořízeny skrytou kamerou, ale ihned po skončení rozhovoru byly všechny páry o tomto záznamu informovány, nahrávka jim byla ukázána a byly požádány o podpis informovaného souhlasu. Všechny páry souhlasily s poskytnutím video i audio nahrávky pro výzkumné účely.

Analýza dat

Výsledkem kódování v programu Interact 8 byl statisticky hodnotitelný soubor dat. Tato data byla zpracována programem Statistika. Celkem byly použity čtyři metody.

T-Test

T- test je metodou matematické statistiky, která slouží k testování středních hodnot souborů v každém výběru. Já jsem použila T-test pro dva nezávislé soubory. Ověřovala jsem, zda jsou jednotlivé neverbální projevy signifikantně odlišné pro dominanty a submisivy.

„Bodová metoda“

(Rozdělení dominantních jedinců do typů na základě výraznějších neverbálních projevů)

Cílem této metody bylo zařadit, podle různých modalit, zkoumaného člověka do typu dominanta vždy podle získaného počtu bodů. V rámci tohoto zpracování dat byl nejprve spočítán Z-Score jednotlivých projevů. Znamená to, že jsem převedla jednotlivé proměnné, které se lišily průměrem a variabilitou na porovnatelné číslo. Z-Score byl počítán pro všechny typy pohledů směrem k partnerovi, pro všechny úsměvy, mimiku, doteky, gesta, držení těla, pohyby. Poté byly přidělovány body všem projevům, ve kterých subjekt přesáhl jednonásobek směrodatné odchylky. Na základě přidělení každého z projevů do typů dominantů (viz etogram) byl poté všem, komu byl v předchozím kroku udělen bod, připsán bod také do typu dominanta, ke kterému projev přísluší. Body byly v rámci modality vždy sečteny tak, aby bylo za jednu modalitu možné získat pouze jeden bod pro všechny typy dohromady (body mohly být děleny na půlky či třetiny). Následně se sečetly body jednotlivých modalit. Výsledkem tohoto snažení je tabulka, kde má každý člověk v každém typu dominanta připsanu hodnotu. Předpokládám, že do typu dominanta, kde je toto číslo nejvyšší, člověk spadá.

Faktorová analýza

Faktorová analýza je třetí metodou, kterou byla data zpracována. Tentokrát jí byla podrobena jen data dominantů. Do faktorové analýzy vstupovaly následující proměnné: pohled příjemný, neutrální krátký, neutrální stálý vždy ve směru k partnerovi; úsměv Felt, úsměv Coordination, úsměv

False; mimika štěstí, neutrální, rozehraná, napjatá; dotek přátelský; gesta nevýrazná, přirozená; držení těla uvolněné; pohyby neklidné; celkově pohled směr partner; celkově úsměvy; celkově doteky. Byly sem zahrnuty jen ty projevy, které dosáhly alespoň deseti výskytů ve vzorku čtyřiceti osob (dominantů i submisivů dohromady), což je hranice, která se nám zdála dostatečná pro to, aby mohl být projev do zpracování zařazen- ty projevy, které hranice nedosáhly, podle nás nemají vypovídající hodnotu. Faktorová analýza je souhrnným názvem pro metody, které redukují počet proměnných. Konkrétně jsme použili Analýzu hlavních komponent- PCA, kde nebylo třeba rotovat, neboť v případě behaviorální analýzy je zvykem rotaci nepoužívat. Počet faktorů nebyl omezen a min. eigenvalue bylo 1. Výsledkem této analýzy je šest faktorů.

Faktorové skóry

Faktorové skóry jsou poslední metodou, kterou byla data zpracována. Faktorové skóry jsou vlastně skórem každého jedince v každém faktoru. Toto zpracování bylo prováděno především pro porovnání s výsledky „bodové“ metody, neboť je metoda faktorových skóru více exaktní než „body“. V ideálním případě by se rozdělení jednotlivců do daných typů dominantů mělo podle obou metod shodovat. Zajímalo nás také rozložení jednotlivých typů dominantů. Tato metoda byla použita jak pro dominantní, tak pro submisivní jedince. Pro dominantní jedince byl postup jednoduchý, neboť pro tento vzorek již byla hotová faktorová analýza, která má integrovaný výpočet faktorových skóru. Jednotlivci pak byli rozděleni k typům dominantů na základě nejvyšších hodnot, kterých v jednotlivých faktorech dosáhli. Zajímaly nás ale také faktorové skóry submisivních jedinců- jakých hodnot budou dosahovat v rámci faktorů počítaných ze vzorku dominantů. Pro submisivní jedince neexistuje žádná hypotéza, jde tedy o explorativní analýzu. V případě submisivních jedinců byl postup takový, že byl vynásoben Z Score jednotlivých neverbálních projevů koeficientem faktorového skóre. Tyto koeficienty jsou podobné vlastním vektorům. Submisivové byli poté opět přiřazováni do typů dominantů podle toho, ve kterém faktoru získali nejvyšší hodnotu.

Výsledky

Tabulka č. 1: T-Test- Srovnání výskytu jednotlivých projevů dominantních a submisivních jedinců

PROJEV	PRŮMĚR POČTU VÝSKYTŮ DOMIN. JEDINCŮ, N=20 (celková doba ve vteřinách)	PRŮMĚR POČTU VÝSKYTŮ SUBMIS. JEDINCŮ, N=20 (celková doba ve vteřinách)	T-HODNOTA	Std. Dev. DOMIN.	Std. Dev. SUBMIS.	P
pohled energický	0,00	0,95	-1,57	0,00	2,71	1,000
pohled koulí očima, tčkání	1,19	0,00	1,31	4,08	0,00	1,000
pohled nepřítomný	0,11	0,00	1,00	0,47	0,00	1,000
neutrální krátký	3,00	4,90	-1,32	4,28	4,79	0,629
neutrální stálý	1,60	0,85	0,81	3,32	2,48	0,213
pohled příjemný	13,74	8,42	1,29	16,30	8,77	0,010
pohled nesmělý	1,96	1,09	1,10	2,91	2,01	0,114
pohled neutrální	29,94	37,35	-0,99	24,13	23,30	0,881
úsměv felt	25,76	23,89	0,28	17,92	23,32	0,260
úsměv coordination	10,26	6,00	1,07	14,85	9,93	0,088
úsměv false	8,34	4,56	0,95	16,25	7,28	0,001
mimika smutek	1,34	1,24	0,05	5,97	5,55	0,754
mimika znechucení	2,88	2,91	-0,01	12,58	9,23	0,186
mimika štěstí	39,18	29,97	1,11	30,29	21,34	0,136
mimika neutrální	95,89	107,46	-1,16	38,74	22,22	0,020
mimika rozehraná	19,60	19,33	0,03	24,84	24,35	0,932
mimika zlost	0,09	0,00	1,00	0,41	0,00	1,000
mimika napjatost	9,82	8,62	0,22	19,23	14,44	0,221
dotek nesmělý	0,00	0,05	-1,00	0,00	0,22	1,000
dotek přátelský	0,30	0,30	0,00	0,47	0,47	1,000
celkově pohled směr partner	34,27	31,11	0,43	27,06	18,28	0,096
celkově pohled směr experimentátor	46,23	49,85	-0,50	26,47	18,77	0,143
celkově úsměvy	44,39	35,38	0,97	29,24	29,72	0,944
celkově doteky	36,10	35,94	0,01	73,78	73,33	0,979

Tučně jsou označeny hodnoty P menší než 0,05

Z tabulky jsem vyřadila proměnné, které měly nízkou nebo žádnou variabilitu, v důsledku malého nebo žádného výskytu těchto prvků. V těchto případech totiž nelze považovat výsledky za správné. Vyřazení se týkalo těchto prvků: agresivní pohled, pohled koulí očima-tčkání, nesmělý pohled, dotek rázný, chaplin smile. Signifikantní rozdíl vykazaly tyto projevy: příjemný úsměv, false smile, mimika neutrální.

Tabulka č. 2: „Bodová metoda“- počet bodů, kterých dominantní jednotlivci dosáhli v každém z dominantních typů

OZNAČENÍ OSOBY	1= DOM; 0= SUB	SA	SP	LA	LP	VÝSL. TYP
par 16, muž	1	0,3	1,5	0,8	1,3	SP
par 19 žena	1	2,1	1,5	1,1	1,1	SA
par 32 muž	1	0,8	2,5	0,8	1,8	SP
par 33 muž	1	0,8	1,5	1,3	1,3	SP
par 35 muž	1	1,25	2,25	0,75	0,75	SP
par 44 muž	1	0,85	1,05	2,05	1,85	LA
par 47 žena	1	0,3	3	1,3	2,3	SP
par 48 žena	1	0,3	1,5	2,3	1,8	LA
par 52 muž	1	0,3	3	1,8	1,8	LA,LP
par 53 žena	1	0,55	1,75	1,05	1,55	SP
par 55 žena	1	0,5	2,5	1,5	2,5	SP,LP
par 72 muž	1	0,55	1,25	1,05	2,05	LP
par 73 muž	1	0,5	2	0,5	1	SP
par 74 muž	1	0	4	0,5	1,5	SP
par 81 žena	1	0	2	1,5	1,5	SP
par 85 muž	1	0,3	1,5	0,8	1,3	SP
par 86 žena	1	2,05	1,25	1,55	1,05	SA
par 91 muž	1	0,25	2,25	2,25	1,25	SP,LA
par 118 žena	1	0,3	3,5	0,8	2,3	SP
par 122 muž	1	1,55	1,25	1,55	1,55	SA,LA,LP

SA- silně asociální typ; SP- silně prosociální typ; LA- slabě asociální typ, LP- slabě prosociální typ

Tabulka č. 3: „Bodová metoda“ počet bodů, kterých submisivní jednotlivci dosáhli v každém z dominantních typů

OZNAČENÍ OSOBY	1= DOM; 0= SUB	SA	SP	LA	LP	VÝSL. TYP
par 16, žena	0	2,1	1,5	1,1	2,1	SA, LP
par 19 muž	0	0,3	1,5	0,8	1,3	SP
par 32 žena	0	0,55	1,75	1,05	1,55	SP
par 33 žena	0	1,55	0,25	2,05	2,05	LA,LP
par 35 žena	0	0	3,5	0	1,5	SP
par 44 žena	0	0,25	5,05	0,55	1,05	SP
par 47 muž	0	0,3	1	2,8	1,8	LA
par 48 muž	0	1,3	1	1,8	1,8	LA,LP
par 52 žena	0	0,3	2	0,8	1,8	LP
par 53 muž	0	0,3	3	0,8	1,8	SP
par 55 muž	0	0,8	1,5	1,8	1,8	LA,LP
par 72 žena	0	0,55	0,25	2,05	2,05	LA,LP
par 73 žena	0	0	3,5	1,5	2	SP
par 74 žena	0	1,55	0,75	2,55	1,05	LA
par 81 muž	0	2,25	1,75	1,25	0,75	SA
par 85 žena	0	0,3	2	1,3	2,3	LP
par 86 muž	0	0,3	1,5	1,8	1,3	LA
par 91 žena	0	0,5	3,5	1,5	1,5	SP
par 118 muž	0	0,25	3,25	0,75	0,75	SP
par 122 žena	0	0,3	1	1,8	1,8	LA,LP

SA- silně asociální typ; SP- silně prosociální typ; LA- slabě asociální typ, LP- slabě prosociální typ

Tabulka č. 4: „Bodová metoda“ – shrnutí počtu dosažených bodů mezi dominantními a submisivními jedinci

		SA		SP		LA		LP	
dominantní	muži	0,3	2,3	8	12,5	2,3	3,3	1,3	1,7
	ženy	2		4,5		1		0,5	
submisivní	muži	1	2	3	8	3	5,5	1	4,5
	ženy	1		5		2,5		3,5	

SA- silně asociální typ; SP- silně prosociální typ; LA- slabě asociální typ, LP- slabě prosociální typ

První hodnota v každém typu představuje počet bodů pro muže či pro ženy, druhá hodnota je jejich součet v rámci typu dominanta.

Bodová metoda, jak už bylo řečeno výše, měla zařadit jedince, podle různých modalit, do typu dominanta podle získaného počtu bodů. Pomocí Z- Scoru jsem převedla jednotlivé proměnné na porovnatelné číslo. Poté byly přidělovány body všem projevům, ve kterých subjekt přesáhl

jednonásobek směrodatné odchylky. Body byly v rámci modalit vždy sečteny tak, aby bylo za jednu modalitu možné získat pouze jeden bod pro všechny typy dohromady (body mohly být děleny na půlky či třetiny). Následně se sečetly body jednotlivých modalit. Výsledkem je tabulka, kde má každý člověk v každém typu dominanta výsledný součet bodů. Předpokládám, že do typu dominanta, kde je počet bodů nejvyšší, člověk spadá. Typy dominantů jsou čtyři- SA (silný asociální typ), LA (slabý asociální typ), SP (silný prosociální typ), SA (Slabý prosociální typ). Pokud se při přiřazování jednotlivců objevily dvě stejné hodnoty, dotyčný byl zařazen k oběma typům dominantů.

V tabulce č. 4 vidíme vždy počet výskytů v jednotlivých typech dominantů pro muže a pro ženy. Vidíme zde i součet v rámci jednoho typu. Postupovala jsem tak, že jsem udílela vždy jeden bod za jeden výskyt s tím, že pokud byl jedinec zařazen do dvou a více typů dominantů, dostal do každého z typů po půl či třetinu bodu. Jak je možné vyčíst z tabulek, „bodová metoda“ ukazuje na to, že mezi dominantními jedinci se nejčastěji objevuje SP, tedy silný prosociál. Ten má jednoznačnou převahu- 12,5 výskytu. Ostatní tři typy jsou zastoupeny vcelku rovnoměrně- SA 2,3 krát; LA 3,3 krát; LP 1,7 krát. Celkově tedy ze skupiny dominantů připadá do prosociální strany grafu 14,2 bodu; do asociální 5,6 bodů. V případě submisivních jedinců, je také nejčastěji zastoupenou skupinou SP (silný prosociál) s osmi body, následuje slabý asociál s 5,5 body; slabý prosociál se 4,5 body a nejmenší zastoupení zde má silný asociál- pouze dva body. Celkově tedy asociální typy získaly 7,5 a prosociální typy 12,5 bodu. Rozložení asociality a prosociality je tedy mezi dominanty i mezi submisivy poměrně stejné. Ve skupině dominantních jedinců vidíme, že silné dominantní typy (SA, SP- silný asociál, silný prosociál) mají jednoznačnou převahu- dosáhly 14,8 bodů. Naopak slabé typy (LA, LP- slabý asociál, slabý prosociál) dosáhly pouze 5 bodů. Je to tedy o třetinu méně výskytů. Na straně submisivních jedinců získaly silné typy (SA, SP) 12 bodů a slabé typy (LA, LP) deset bodů, což je výrazně vyrovnanější rozdíl.

Tabulka č. 5: Faktorová analýza neverbálních projevů dominantů

projev	Faktor I	Faktor II	Faktor III	Faktor IV	Faktor V	Faktor VI
pohled příjemný SP, LP	-0,69	-0,39	-0,27	-0,24	-0,16	-0,22
neutrální krátký LA	0,28	-0,08	-0,35	0,42	-0,54	0,17
neutrální stály SP, LP, SA	0,00	-0,42	0,74	-0,26	0,17	0,02
úsměv felt SP, LP	-0,86	0,28	-0,03	-0,02	-0,14	-0,07
úsměv coordination LP, SA	-0,77	0,04	-0,08	-0,02	0,01	-0,06
úsměv false SA, LA, LP	0,12	0,19	-0,18	0,58	0,42	-0,02
mimika štěstí SP, LP	-0,92	-0,07	-0,03	0,12	0,03	-0,17
mimika neutrální SP, LA	0,53	-0,46	0,47	0,38	0,13	-0,18
mimika rozehraná SP	0,09	0,55	-0,28	-0,13	-0,31	0,44
mimika napjatost SA	0,11	-0,07	-0,51	-0,63	0,41	0,14
dotek přátelský SP	0,26	-0,62	-0,67	-0,01	-0,04	-0,21
gesta nevýrazná LA, LP	0,41	0,55	-0,14	-0,14	-0,35	-0,47
gesta přirozená SP, LA	-0,25	-0,44	-0,29	0,32	0,28	0,62
držení těla uvolněné SP, LP	-0,14	-0,35	0,27	-0,28	-0,59	0,34
pohyby neklidné SP, LP, SA, LA	0,21	0,36	-0,13	-0,67	0,33	0,05
celkově pohled směr partner SP SA	-0,36	-0,73	0,20	-0,28	-0,10	-0,04
celkově úsměvy nízké SA LA	-0,85	0,30	-0,16	0,30	0,15	-0,08
celkově doteky SP nízké LP SA	0,26	-0,62	-0,67	-0,01	-0,04	-0,21
NÁZEV FAKTORU	pozitivita	vřelost	strnulost	nervozita	nepřirozenost	aktivita

Tučně jsou označeny hodnoty větší než |0,4|

SA- silný asociál, SP- silný prosociál, LA- slabý asociál, LP- slabý prosociál

V tabulce č. 4 vidíme vždy v levém sloupci projev spolu s jeho přidělením k typu dominantu, pro nějž je charakteristický. Následuje šest sloupců- faktorů, kde jsou tučně označeny hodnoty větší než |0,4|, tedy ty, které mají výpovědní hodnotu. Každému faktoru byl přidělen název, podle toho, jaký typ dominantu pravděpodobně zastupují. Faktorová analýza je pro mou práci nejdůležitější metodou zpracování dat, především je od ní očekáváno, že potvrdí správnost modelu Průšové a Lindové. Z šesti faktorů, které faktorová analýza odhalila, jsou dva (III. a VI.) spíše odrazem aktivity než jednotlivých typů dominantů. Nemají tedy pro nás velký význam. Tyto dva faktory ale neodporují modelu Průšové a Lindové, neboť podle jejich teorie může být aktivita jak nízká, tak i vysoká u všech čtyřech typů dominantů. V dalších čtyřech typech se vyskytují různé projevy tak, že usuzujeme, že jsou odrazem typů dominantů. První faktor je sycen typickými prvky LP dominantu; druhý faktor je sycen prvky SP dominantu; čtvrtý LA dominantu a pátý SA dominantu.

Tabulka č. 6: Faktorové skóry, kterých dosáhli dominantní jedinci v každém z faktorů

OZNAČENÍ JEDINCE	Faktor I (LP)	Faktor II (SP)	Faktor III	Faktor IV (LA)	Faktor V (SA)	Faktor VI	VÝSLEDNÝ TYP
par 16, muž	0,57159	-0,20321	0,70729	0,44666	0,13140	1,19787	LA
par 19 žena	-0,13409	0,65608	-0,16580	2,65408	2,43707	-0,20113	LA
par 32 muž	-0,99216	-0,39834	1,02595	-1,26436	0,21779	-0,80060	LP
par 33 muž	0,82250	-1,70402	2,29714	-0,25453	0,50923	0,85125	SP
par 35 muž	0,51829	-1,29254	-1,82757	-2,15628	1,42304	0,60766	SA
par 44 muž	0,86195	0,96668	-0,20531	-0,38282	-0,47037	-0,09144	X
par 47 žena	-1,70925	0,37488	-0,08971	0,60746	-0,25263	0,56634	LP
par 48 žena	1,28358	0,26502	0,63890	0,56721	-1,36191	-0,58746	LA
par 52 muž	-0,56393	0,67828	-0,42358	0,52626	-1,40553	2,09477	LP
par 53 žena	0,54760	1,44108	-0,28749	-0,95960	-0,66813	0,38299	X
par 55 žena	-0,28262	0,96707	0,16722	-0,19939	-0,97987	-0,75068	LP
par 72 muž	0,44709	0,08329	1,12652	-0,57602	0,34512	-0,08560	SA
par 73 muž	-0,86552	-0,28131	1,25317	-0,04817	0,02821	-0,71207	LP
par 74 muž	0,02945	-1,46528	-1,40101	0,16995	-0,65591	0,29336	SP
par 81 žena	0,60408	-0,53353	-0,88349	0,41611	-0,09784	-2,92252	SP
par 85 muž	0,21961	0,00276	0,65647	0,05711	-0,15500	-0,30262	LA
par 86 žena	-0,00881	0,78867	-0,35109	-0,18167	1,82844	0,67085	SA
par 91 muž	0,89493	-1,57826	-1,12991	1,50016	-0,98190	0,38128	SP
par 118 žena	-2,85903	-0,56427	-0,43740	-0,21558	-0,32817	-0,37804	LP
par 122 muž	0,61475	1,79692	-0,67032	-0,70657	0,43695	-0,21423	SA

Tučně jsou označeny hodnoty orientované správným směrem (+/-)

SA- silný asociál, SP- silný prosociál, LA- slabý asociál, LP- slabý prosociál

Tučně označené výsledné typy byly přiřazeny za základě hodnoty větší než |1|

Tabulka č. 7: Faktorové skóry, kterých dosáhli submisivní jednotlivci v každém z faktorů

OZNAČENÍ OSOBY	Faktor I (LP)	Faktor II (SP)	Faktor III	Faktor IV (LA)	Faktor V (SA)	Faktor VI	VÝSLEDNÝ TYP
par 16, žena	-0,15463	1,00030	-0,12285	0,35011	1,12638	0,84951	SA
par 19 muž	0,09601	-0,07703	0,35817	0,64302	-0,28827	0,41388	LA
par 32 žena	-0,35231	-0,40881	0,58515	-0,89221	0,18489	-1,46197	SP
par 33 žena	1,18355	0,10655	-0,48927	0,02954	-0,64667	0,61637	LA
par 35 žena	-0,21193	-0,50757	-0,17469	0,40077	-0,64514	-0,37128	SP
par 44 žena	-1,55565	1,01769	-1,28092	-0,29702	-0,98159	0,19067	LP
par 47 muž	0,90157	0,40787	0,07832	0,54715	0,48871	0,65235	LA
par 48 muž	0,76087	0,22961	0,33741	0,36817	0,84715	0,39590	SA
par 52 žena	-0,69640	0,61075	-0,13463	-0,12562	0,26769	-0,59612	LP
par 53 muž	0,58942	1,02391	-0,29314	-0,45810	1,21237	0,99329	SA
par 55 muž	0,60523	-0,59342	1,49862	-0,28351	0,80415	-0,40469	SA
par 72 žena	0,91844	0,17581	0,20399	0,66109	-0,88520	0,43376	LA
par 73 žena	-0,57495	-0,25631	-0,74047	0,48034	-1,35257	-1,11504	LP
par 74 žena	0,53961	-0,36408	-0,20736	-0,38064	-0,42868	-0,08716	SP
par 81 muž	0,82334	-0,84210	-0,38877	-0,93239	0,07382	1,01124	SP
par 85 žena	-0,44178	-0,26453	0,65734	0,41484	0,33532	-0,40751	LP
par 86 muž	0,52467	-0,20869	0,21429	0,81627	-0,58171	0,65576	LA
par 91 žena	0,16366	-1,34466	0,06430	-0,32366	-1,56523	-0,78091	SP
par 118 muž	0,44647	-0,58566	-0,27862	0,25039	-0,99802	0,94627	SP
par 122 žena	-0,07770	-0,48070	0,67946	0,08306	0,04486	-0,17261	SP

Tučně jsou označeny hodnoty orientované správným směrem (+/-)

SA- silný asociál, SP- silný prosociál, LA- slabý asociál, LP- slabý prosociál

Tučně označené výsledné typy byly přiřazeny za základě hodnoty větší než |1|

Tabulka č. 8: Přehled počtu dominantních a submisivních jedinců, kteří byli na základě dosaženého faktorového skóre rozřazeni do jednotlivých dominantních typů

		SA		SP		LA		LP	
dominantní	muž	2	3	4	6	2	4	4	7
	žena	1		2		2		3	
submisivní	muž	3	4	1	7	3	5	0	4
	žena	1		6		2		4	

Tabulky 6., 7., 8. ukazují výsledky Faktorových skóre, které byly počítány pro dominanty a pro submisivy zvlášť. Při vyhodnocování dat z tabulek 6. a 7. bylo třeba dbát na znaménko každého s čísel, neboť jsme při práci s faktory a při identifikaci jednotlivých typů dominantů v nich rozhodli o jejich kladné či záporné orientaci. Ve faktorech I. a II. jsou tedy důležité záporně orientované skóre; ve faktorech IV., V. jsou důležité kladně orientované skóre. Všechna čísla, která dosáhla správné orientace (kladné x záporné) a jsou označena tučně. Zároveň jsou červeně označena čísla, která jsou větší než |1| a mají tedy výpovědní hodnotu. Úplně napravo, ve sloupci: výsledný typ, najdeme rozřazení jedinců do jednotlivých typů dominantů, tak jak je stanovily Průšová s Lindovou. Především důležité jsou ty, které jsou označené tučně- získaly v daném faktoru hodnotu vyšší než |1|. Ve výsledcích dominantních jedinců se dvakrát objevil případ člověka, který nemohl být zařazen ani k jednomu typu dominanty (pár 53, žena; pár 44, muž). Podle tabulky č. 8 vidíme, že rozdělení do jednotlivých typů dominantů je velmi podobné pro dominanty i pro submisivy, snad s výjimkou LP- tedy slabého prosociála, který je výrazněji zastoupen mezi dominanty.

Tabulka č. 9: Porovnání výsledků „bodové metody“ a faktorového skóre (pouze pro dominanty)

OZNAČENÍ OSOBY	výsledný typ podle "bodové metody"	výsledný typ podle faktorového skóre
par 16, muž	SP	LA
par 19 žena	SA	LA
par 32 muž	SP	LP
par 33 muž	SP	SP
par 35 muž	SP	SA
par 44 muž	LA	
par 47 žena	SP	LP
par 48 žena	LA	LA
par 52 muž	LA,LP	LP
par 53 žena	SP	
par 55 žena	SP,LP	LP
par 72 muž	LP	SA
par 73 muž	SP	LP
par 74 muž	SP	SP
par 81 žena	SP	SP
par 85 muž	SP	LA
par 86 žena	SA	SA
par 91 muž	SP,LA	SP
par 118 žena	SP	LP
par 122 muž	SA,LA,LP	SA

SA- silný asociál, SP- silný prosociál, LA- slabý asociál, LP- slabý prosociál

Žlutě označené jsou osoby, které byly zařazeny do stejného dominantního typu podle obou metod

V tabulce č. 9 je vidět srovnání výsledků „bodové metody“ a faktorových skóru pro dominantní osoby. Tyto dvě metody by v ideálním případě měly vykazovat stejné výsledky. Jak je vidět výše, shody bylo dosaženo pouze v devíti případech z dvaceti. V dalších devíti případech jsou výsledky rozdílné a poslední dva případy jsou již zmíněné dvě osoby, které nezapadají do žádného z dominantních typů.

Interpretace výsledků

Nejdůležitější z prováděných metod je faktorová analýza. Neboť právě zde se projeví, zda se sledované neverbální projevy „rozpadají“ do čtyř typů dominantů, které předpokládají Průšová s Lindovou (silný asociální typ, slabý asociální typ, silný prosociální typ, slabý prosociální typ). Faktorové analýze byly podrobeny hodnoty neverbálních projevů u dominantních partnerů a bylo odhaleno šest faktorů. Pro interpretaci dat beru v úvahu většinou pouze projevy, které jsou syceny hodnotami $|0,4|$ a vyššími.

Prvním faktorem, je pozitivita nazvaná podle úsměvů, které dosáhly vysokých hodnot. Byl přiřazen ke slabě prosociálnímu typu dominanta (LP). Je sycen těmito projevy- příjemný pohled (-0,68); felt smile (-0,85); coordination smile (-0,77), mimika štěstí (-0,92) a celkově úsměvy nižší intenzity (-0,85). Všechny hodnoty v rámci faktoru byly interpretovány přepólováním, tedy záporné hodnoty, byly změněny na kladné hodnoty a naopak. Příjemné pohledy, časté úsměvy, mimika štěstí, to všechno jsou projevy, které jsou pro slabý prosociální typ dominanta typické. Tento člověk by se měl projevovat příjemně, vlídně, nekonfliktně, vyjadřuje oddanost a péči o partnera. Projevem, který má v tomto faktoru nejsilnější sycení je mimika štěstí. Ale i ostatní projevy dosáhly poměrně vysokých hodnot. Zajímavým případem jsou nevýrazná gesta, která dosáhla sycení 0,41, ale v opačném znaménku než zbytek projevů typických pro slabého prosociála. Podle etogramu by právě tato gesta měla být mezi gesty nejvíce typická pro tohoto dominanta.

Druhým faktorem je vřelost, nazvaná podle množství doteků a úsměvů, které se zde objevují. Řadíme jej k silně prosociálnímu typu dominanta (SP). Je sycen těmito projevy: neutrální stálý pohled (-0,41); neutrální mimika (-0,46); přátelský dotek (-0,62), přirozená gesta (-0,44); celkově úsměvy (-0,72) a celkově doteky nízké intenzity (-0,62). Faktorová analýza v tomto případě odhalila souvislost hned pěti projevů ve čtyřech modalitách. Nejsilnějšího sycení dosáhly projevy celkově úsměvy a doteky, což můžeme vyložit tak, že potvrzují prosocialitu tohoto typu. Podle výsledků z faktorové analýzy je tento dominant typický dlouhými příjemnými pohledy na partnera, příjemnými doteky, přirozenými gesty a neutrální mimikou. To vše opět odpovídá výše zmíněnému profilu tohoto typu- vyjadřuje se sebevědomě a přátelsky, rád se usmívá, jeho pohyby jsou přirozené. Tento faktor byl opět přepólován, tedy záporné hodnoty byly interpretovány jako kladné a naopak. Zajímavé je, že rozehraná mimika, která by rovněž podle sestaveného etogramu měla být pro tohoto dominantu typická, dosáhla poměrně vysokého sycení (0,55), ale opět s opačným znaménkem. Přisuzuji to tomu, že rozehraná mimika možná nebyla zcela dobře definována a nemusela být tedy správně rozpoznávána.

Třetí faktor, nazvaný strnulost, stejně jako šestý faktor, nazvaný pohyb, více než cokoliv jiného, odráží míru aktivity. To ve své podstatě neodporuje modelu Průšové a Lindové, neboť autorky opakovaně mluví o tom, že vysoká i nízká míra aktivity se může projevovat u všech typů dominantů. To potvrzuje i rozložení obou faktorů, které je rovnoměrně syceno typickými prvky všech typů dominantů. Např. třetí faktor je sycen neutrálním stálým pohledem, typickým pro SP, LP, SA (0,74); neutrální mimikou, typickou pro SP, LA (0,46). Šestý faktor je pak sycen rozehranou mimikou (0,44) a přirozenými gesty (0,62). V těchto faktorech tedy nelze najít souvislosti, které by napovídaly spojení s naším modelem čtyř dominantních typů.

Čtvrtý faktor byl nazván nervozita a byl přiřazen ke slabému asociálnímu typu (LA). V tomto faktoru jsou spojeny prvky jako neutrální krátké pohledy (0,42), false smile (0,57), dalším faktorem, který dosáhl relativně vysoké hodnoty (0,38) je neutrální mimika. Tento faktor tedy, ač byly hodnoty sycení nízké, byl v souvislosti s nízkými hodnotami positivity přiřazen ke slabému asociálnímu typu (LA). Takový dominant by podle výše zmíněné charakteristiky měl působit nejistě, neupřímně, nevýrazně, slabě, což zcela vyhovuje prvkům, které spojila faktorová analýza- krátké pohledy směrem k partnerovi (kratší než 3 s), tedy řekněme téměř těkání, spolu s falešným úsměvem (false smile), který vyjadřuje zmíněnou neupřímnost.

Pátý faktor byl pojmenován nepřírozenost a byl přiřazen k silně asociálnímu typu dominanta. Faktor je sycen false úsměvy (0,42), napjatou mimikou (0,41). Poměrně vysoké hodnoty (0,33) dosáhly také neklidné pohyby, které už jsou pro tento typ charakteristické méně. Dalo by se to vysvětlit konkrétní situací, která byla nahrávána a později analyzována. Silný asociál pravděpodobně nejevil zájem o celou situaci, v případě, že byl nucen mluvit, byl jeho projev značně nepřírozený a neuvolněný. To nás vedlo k zařazení faktoru k silně asociálnímu typu dominanta (SA). Výše jsme tento typ charakterizovali jako typ s výraznými častými projevy, které mohou mít silový až agresivní nádech, oční kontakt je negativní- hodnotící.

Je nutné podotknout, že jednotlivé výsledky a také přiřazení faktorů k daným typům dominantů nevyznívá zcela jednoznačně a mohlo by být interpretováno více způsoby. Ve faktorech jsou spojovány projevy, které ukazují směrem k některému typu dominanta, nikdy ale neukazují shodně ve všech modalitách. To samozřejmě může mít řadu odůvodnění. Například to, že projevy stále nejsou správně definovány. Faktorová analýza ale zcela jistě potvrzuje, že existuje široká škála dominačního chování a různé neverbální strategie, které pravděpodobně odpovídají modelu Průšové a Lindové.

Další částí výzkumu bylo porovnání dominantních a submisivních jedinců. Dominantní partneri se v naprosté většině sledovaných prvků signifikantně neliší od submisivních partnerů.

Signifikantní rozdíl byl potvrzen pouze v těchto kategoriích: příjemný úsměv, false smile, mimika neutrální. To je opět potvrzením teorie Průšové a Lindové. Průšová (Průšová, 2010) netvrdí, že se dominantní jedinci ve svých projevech liší od submisivních jedinců. Říká, že se každý typ dominanta projevuje jinak a o submisivních jedincích žádné hypotézy nevytváří. Tím, že se každý typ dominanta projevuje jiným způsobem, reaguje na fakt, že jako neverbální projevy dominance jsou označovány velmi různorodé projevy, které se často i vylučují.

V „Bodové metodě“ šlo o rozdělení dominantních jedinců do typů dominantů na základě výrazných neverbálních projevů. Tato metoda byla provedena také na vzorku submisivních jedinců. Výsledkem je rozdělení všech jedinců mezi jednotlivé typy. V rámci skupiny dominantních jedinců se nejčastěji vyskytuje typ SP, tedy silný prosociál. Dosáhl 12,5 bodu a jedná se jednoznačně o nejsilněji zastoupený typ v rámci dominantních jedinců. Druhým nejčastějším typem je LA, slabý asociál, který dosáhl 3,3 bodu, což je velmi málo v porovnání se silným prosociálním typem. Následují SA silný asociální typ s 2,3 body a LP slabý prosociální typ se 1,7 body. Ve skupině dominantních jedinců tedy vidíme jednoznačnou převahu typu SP, zatímco ostatní typy jsou vcelku rovnoměrně rozloženy. Také lze říci, že nejvyšších hodnot dosahovali jedinci v rámci typu SP, naopak nejnižší hodnoty dosáhli jedinci SA

Ve vzorku submisivních jedinců byla nejčastější skupinou SP s osmi body. Následuje LA, slabý asociál s 5,5 body; LP, slabý prosociál LP se 4,5 body a SA, silný asociál se 2 body. Nejvyšší bodové zisky byly jednoznačně zjištěny v rámci skupiny SP, naopak nejnižší zisky byly v rámci skupiny SA. V rámci skupiny submisivů nejvyššího skóre v typu SP získala jednoznačně žena (bodový zisk 5,05), stejně jako v rámci typu SA, kde rozdíl nebyl zdaleka tak velký.

Z těchto výsledků jsou vidět podobnosti v rozložení všech dominantních typů v rámci skupiny dominantů i submisivů. Jak dominantní, tak submisivní, měli nejčastěji zastoupen typ SP. V rámci submisivních jedinců byl ale bodový zisk ženy, která získala nejvyšší počet bodů, jednoznačně nejvyšší ze všech hodnocených jedinců (5,05) a nebyl překonán ani v jiné skupině dominantů. Ve skupině dominantních jedinců vidíme, že silné dominantní typy (SA, SP- silný asociál, silný prosociál) mají jednoznačnou převahu- dosáhly 14,8 bodů. Naopak slabé typy (LA, LP- slabý asociál, slabý prosociál) dosáhly pouze 5 bodů. Je to tedy téměř o třetinu méně výskytů. Na straně submisivních jedinců získaly silné typy (SA, SP) 10 bodů a slabé typy (LA, LP) rovněž deset bodů, což je výrazně vyrovnanější skóre. Z toho můžeme vyvodit, že se silné dominantní typy objevují častěji než ty slabé- způsob dominování slabých typů tedy nebude tolik častý. U submisivních jedinců je bodový zisk vyrovnaný, dalo se očekávat, že zde bude větší výskyt slabých typů, neboť právě jejich způsob dominování je submisivním projevům velmi podobný.

Jak už bylo řečeno, faktorové skóry byly počítány zejména proto, aby ověřily výsledky „bodové metody“. Podle hodnoty, kterou jednotlivci dosáhli v jednotlivých faktorech, byli přiřazeni k určitému typu dominanta. Kromě dvou zmíněných případů, které nebylo možné zařadit k žádnému typu, byli všichni dominantí rozřazeni. Nad hranicí, kterou jsme si stanovili - |1| se pohybuje pět jedinců. Ostatní, ač byli rovněž zařazeni, měli syčení hodnotami daleko nižší. Z těch pěti zmíněných případů dva jedinci zapadli do typu SP (-1,70; -1,46); dva do LP (-1,70; -2,85); a jeden do SA (1,82). Rozložení jedinců v rámci všech typů můžeme považovat za rovnoměrné - v typech SA, SP, LA jsou shodně čtyři jedinci; pouze v LP je jedinců šest. V silných typech (SA, SP) převažují muži; ve slabých typech (LA, LP) jsou počty vyrovnané.

Ve skupině submisivů dosáhli hodnoty větší než |1| čtyři jedinci. Dva byli přiřazeni k typu SA (1,12; 1,21); a po jednom jedinci do typů SP (-1,34) a LP (-1,55). Rozložení jedinců v rámci jednotlivých typů už zde není tak rovnoměrné, jako to bylo v případě dominantů, stále se ale jedná o vcelku vyrovnané počty. Typ SA má 4 jedince, SP 7 jedinců; LA 5, LP 4. Je zajímavé, že v rámci typu LP se neobjevuje ani jeden muž a i v typu SP jednoznačně převažují ženy (6 ku 1). Prosociální typy jsou zde jednoznačně ovládnuty ženami. V obou asociálních typech převažují muži, i když počty jsou relativně vyrovnané (SA 3 ku 1 pro muže); (LA 3 ku 2 pro muže).

Pro dominantní jedince byla také porovnávána „bodová metoda“ a faktorové skóry. Doufali jsme v co největší shodu těchto dvou metod, které jsme použili k zařazení jednotlivců do typů dominantů. Toto porovnání dopadlo následovně. Ze dvaceti jedinců se obě metody shodly v devíti případech. Z těchto devíti byli 4 jedinci shodně přiřazeni k SP; 2 jedinci k SA; 2 jedinci k LP; a jeden jedinec k typu LA. V rámci SP se jednalo o tři muže a jednu ženu; v rámci SA se jednalo o jednoho muže a jednu ženu, stejně tak i pro typ LP; a do typu LA byla zařazena žena. Ve zbývajících jedenácti případech se metody při určování typu dominanty neshodly v přesném typu dominanty. Můžeme ale říci, že v pěti případech se metody shodly v určení asociativity či prosociativity (4 krát prosociální, jednou asociální) a v jednom případě se metody shodly z hlediska moci.

Diskuse

Cílem práce bylo ověřit teorii Průšové a Lindové (2010) týkající se neverbálních projevů dominantů. Tato teorie je postavena na myšlence, že neexistuje jeden typ dominantního chování, které by bylo možné popsat, ale že se dominantní chování může lišit. Model navrhuje rozdělení tohoto dominantního chování do čtyř skupin podle dvou os- osy asocialita-prosocialita a osy vysoká moc- nízká moc. Takovým způsobem vzniknou čtyři typy dominantního chování, které lze navzájem odlišit.

Mým úkolem bylo ověřit toto rozdělení v praxi, konkrétně v rámci partnerské interakce. K tomu mi sloužily nahrávky a videonahrávky získané v rámci širšího výzkumu FHS UK a 1. Lékařské fakulty UK.

Jednou z nejdůležitějších částí mého výzkumu byla tvorba etogramu. Průšová jej sice sestavila, ale bohužel nedodržela podmínky, které by měl etogram splňovat- tedy výlučnost jednotlivých kategorií v rámci modality a také to, aby byly vyčerpávající v rámci modality. To mě přivedlo ke studiu výroků, které byly součástí studie Průšové. Konfrontovala jsem tyto výroky, literaturu a rady odborníků a dospěla jsem k etogramu, který je součástí přílohy mé práce. V tomto etogramu chybí některé modality, které zde měla Průšová zahrnuté. Především jsem vyřadila verbální a hlasový projev, které jsem vzhledem k materiálu, který jsem analyzovala, nemohla zkoumat.

Hlavní součástí experimentální části této studie bylo kódování videí- nahrávek párů, na nichž jsem hypotézu Průšové a Lindové ověřovala. Tomu ale předcházelo rozhodnutí o tom, který z partnerů je v páru dominantnější- partneři se museli nezávisle na sobě v této otázce shodnout, aby mohli být zařazeni do tohoto výzkumu. Dále byly do Programu Interact kódovány jednotlivé neverbální projevy, jak byly definovány v etogramu. Tuto část mé práce považuji za možnou slabinu výzkumu a celého ověřování, hned z několika důvodů. Za první slabinu bych označila fakt, že byly kódovány pouze tři minuty záznamu, což je relativně krátký časový úsek. Za druhou slabinu považuji subjektivnost, které se při kódování nelze vyhnout. Z toho důvodu by měla být videa později znovu kódována, v ideálním případě ne pouze jednou, aby mohly být výsledky navzájem porovnány. Dále by se pak měly analyzovat střední hodnoty. Další slabinou, kterou považuji za nepřehlédnutelnou je samotná konkrétní situace, která byla k ověření modelu použita. Jedná se o rozhovor partnerského páru s experimentátorem, kde pár odpovídá na otázky, jak jsou kladeny. Nejedná se tedy o spontánní komunikaci mezi partnery, která by jistě měla větší výpovědní hodnotu. Další slabinou je také způsob, jakým byla určována dominance partnerů. Do budoucna by ale bylo jistě lepší využít jinou metodu, například osobnostní dotazník, který by podal přesnější a objektivnější odpovědi.

Data získaná kódováním videí byla dále podrobena statistické analýze. Faktorová analýza neverbálních projevů dominantů odhalila šest faktorů. Dva faktory spíše spojují projevy chování, které vyjadřují aktivitu. Tudíž neodporují teorii Průšové a Lindové, ale ani nepotvrzují rozdělení do čtyř typů, které je od této statistické metody očekáváno. O dalších čtyřech faktorech ale můžeme říci, že správnost úvahy Průšové a Lindové potvrzují, neboť je každý z nich vždy sycen typickými projevy daného dominantanta. V žádném z daných faktorů se ale nespojují projevy ze všech modalit. Je tudíž možné výsledky analýzy interpretovat různými způsoby. To je, podle mého názoru, dáno malým vzorkem, na kterém byl výzkum prováděn, ale také specifickou situací, ve které se jednotliví dominantní lidé neměli možnost zcela projevit. Jak už bylo řečeno, nešlo o běžnou komunikaci mezi partnery, ale o řízený rozhovor, kdy byly otázky směřovány střídavě na oba partnery. Do budoucna bych proto doporučila rozvážit, v jaké situaci bude pár nahráván. V našem případě nebyla možnost volby, neboť data byla již nasbírána a primárně se týkala jiného výzkumu. Další možnou příčinou toho, že jednotlivé faktory nespojily všechny modalities je nepřesnost definic v etogramu. I když byl etogram přetvořen, je potřeba na něm dále pracovat, především ve smyslu výsledků tohoto výzkumu. Tento výzkum odhalil kategorie, které do etogramu, pro kódování této konkrétní situace, nepatří (např. rázné doteky, které se zde vůbec nevyskytly), stejně jako objevil kategorie a modalities, které by měly být dále rozpracovány a konkretizovány. Například modalita mimiky, kde jsou v této konkrétní situaci jen těžko rozeznatelné mimika napětí, zlosti a znechucení. Tyto kategorie se však vyskytovaly jen minimálně.

Dalším cílem mého výzkumu bylo ověřit, zda se liší projevy dominantů a submisivů. V této otázce nám výpočty ale nepřinesly jednoznačnou odpověď. Naprostá většina projevů, které byly do této analýzy zapojeny (24) neprokázaly signifikantní výsledek a nepotvrdily tak, že by se projevy dominantů a submisivů lišily. Nelze ale přehlédnout, že tři projevy tvoří výjimku. Jsou to pohled příjemný, false smile a mimika neutrální. Je nutné podotknout, že tyto tři projevy se v rámci kódování vyskytovaly často, proto musíme brát na vědomí výpovědní hodnotu jejich signifikantních výsledků. Věřím, že pokud by se více projevů vyskytovalo tak často jako tyto tři a některé další, signifikantních výsledků by bylo více. Opět to přisuzuji konkrétní situaci. Páry zde seděly společně na pohovce a odpovídaly na otázky. Většina z pozorovaných osob seděla ve velmi stabilní pozici se stabilní mimikou, polohou končetin apod. Fakt, že se nepotvrdila rozdílnost projevů dominantů a submisivů neodporuje modelu Průšové a Lindové. Autorky připouští možnost, že by se projevy nemusely lišit. Sama Průšová upozorňuje, že člověk, který by se mohl zdát submisivní, může být dominantem s nízkou mocí a může dominovat skrytým způsobem, tedy neotevřenou komunikací, manipulací. Signifikantní výsledek kategorie pohled příjemný, potvrzuje výsledky Carneye, Hallové, Smitha- Le Beua (2005), stejně jako Guerrera a Floyda (2006). Ti ve svých studiích shodně zařadili udržování

očního kontaktu a příjemné pohledy k typickým projevům dominantních lidí, což odpovídá i mým výsledkům.

Dalším cílem výzkumu bylo ověřit rozložení jednotlivých typů dominantů ve vzorku. To bylo prováděno dvěma odlišnými metodami. Obě tyto metody byly aplikovány na dominanty i na submisivy. Podle první, spíše manuální- bodové- metody, aplikované na dominanty, jsou nejvíce zastoupeni SP dominanty, tedy prosociální dominanty s vysokou mírou moci. Tento dominantní typ získal výraznou převahu, oproti ostatním třem dominantním typům, které se s hodnotami pohybovaly výrazně níže a byly více méně vyrovnané. V rámci skupiny dominantů bylo také výrazně více „silných“ typů, tedy typů s vysokou mírou moci a to v porovnání se slabými typy asi 3x. Zároveň tato metoda jednoznačně ukazuje na to, že většina dominantů z daného vzorku dominovala prosociálním způsobem. V rámci těchto prosociálních dominantů bylo více mužů než žen. V rámci asociálních dominantů dosáhli muži i ženy téměř stejného počtu bodů. Tyto výsledky odporují výzkumům, které vedl Fisher (1993), který zjistil, že muži jako projev dominance často vyjadřují hněv a dominují tak spíše asociálními způsoby. Tento rozdíl si opět vysvětluji situací, kterou jsem analyzovala. Věřím, že kdybych se zaměřila na situaci například na pracovišti, kde by figuroval nadřízený a podřízený, byly by výsledky jiné. Stejně tak by se mohly výsledky lišit v případě partnerského konfliktu a následného hledání řešení. Výsledek bude také pravděpodobně ovlivněn faktem, že mezi dominanty je osm žen a dvanáct mužů. Z pohledu tak malého vzorku to považuji za velký rozdíl, který může zmanipulovat výsledky. V rámci skupiny submisivů dosáhl nejvyššího počtu bodů opět typ SP, tedy silný prosociál. Jeho bodový zisk zde ale nebyl tak vysoký a extrémní jako to bylo ve skupině dominantů. Následují typy LA a LP, tedy slabý asociál a slabý prosociál, které dosáhly téměř stejného bodového zisku a skupinu uzavírá typ SA, silný prosociál. V případě submisivních jedinců považuji za přirozené, že se typ SA umístil jako poslední. Chování typické pro tento typ bychom jistě od submisivního člověka neočekávali, neboť se projevuje velmi přísně, rázně a často i negativně. V rámci této skupiny dosáhly oba, mocné i málo mocné, typy naprosto shodného bodového zisku, což je pro mne poměrně překvapující, neboť jsem očekávala převahu slabých typů, jejichž typické chování více odpovídá způsobům submisivů. Vysvětluji si to tím, že některé projevy nemusely být správně identifikovány a mohly být zaměněny, což pravděpodobně ovlivnilo výsledky. Například nemusel být zcela odlišen typ úsměvu. Mezi skupinou submisivů převažují prosociální typy nad typy asociálními.

Druhou, více exaktní metodou měření rovnoměrnosti rozložení jednotlivých typů dominantů byla metoda faktorových skóre. Metoda byla opět aplikována na dominanty i submisivy. Tato metoda měla v podstatě ověřit výsledky „bodové“ metody. Obě metody se ale bohužel ve výsledcích spíše neshodují, než shodují. Při tomto způsobu vyhodnocení byly výsledky rozložení ve skupině dominantů

více vyrovnané, nevyskytuje se tu žádné extrémní zastoupení některého z typů dominantů. K oběma mocným typům (SP, SA) bylo zařazeno pouze devět lidí, oproti jedenácti lidem, kteří patří k málo mocným typům dominantů (LA, LP). To je pro mne na jednu stranu překvapením, neboť jsem očekávala, že zastoupení bude podobné jako u „bodové“ metody, kde tyto silné typy jednoznačně převládaly. Vysvětluji si to tím, že v dané konkrétní situaci se dominantní typy neprojevovaly tak, jak je jim vlastní (již výše jsem psala o stabilní mimice apod.), ale držely se zpátky, neboť jim nebyl správný prostor a příležitost se projevit. Dalším ovlivňujícím faktorem mohl být aktuální emoční stav a motivace. Pokud se podíváme na rozložení asociality a prosociality, tak mezi dominanty jednoznačně převládají prosociální typy dominantů. Ve skupině submisivů je opět ve výsledcích této metody rozložení jedinců mezi jednotlivými dominantními typy poměrně rovnoměrné. Na rozdíl od skupiny dominantních jedinců zde převažují jedinci zařazení do mocných typů- SA, SP. Rozložení asociality a prosociality je zde mírně vychýleno směrem k prosocialitě. Pokud se podíváme na samotné skóry, podle jejichž hodnoty byli jednotlivci přiřazováni k dominantním typům, vidíme, že se mezi submisivy objevuje výrazně méně vysokých skóru. Nad hranici 1 se dostali pouze čtyři hodnoty oproti jedenácti hodnotám ve skupině dominantů. Je ale nutné říci, že těchto jedenáct hodnot je rozděleno pouze mezi pět jedinců- znamená to tedy, že někteří jedinci dosáhli vysokého skóre ve dvou dominantních typech zároveň. Což této metodě ubírá na důvěryhodnosti. Například žena z páru č. 19 dosáhla vysokého skóre v typech LA i SA- tedy obou asociálních typech.

Celkově považuji za přesnější a více vypovídající metodu „bodovou“metodu, neboť zde bylo vyšší zastoupení mocných typů u dominantů. U submisivů byly typy s vysokou i nízkou mocí zastoupeny stejně. Oproti tomu v metodě faktorových skóru bylo ve skupině dominantů, stejně jako ve skupině submisivů rozložení mocných a méně mocných typů stejné, což nepovažuji za důvěryhodné.

Závěr

V této práci jsem se snažila ověřit v praxi zcela nový model dominance, který navrhly Průšová a Lindová (2010). Tento model popisuje čtyři druhy dominantního chování a dělí tak dominanty do čtyř typů podle osy moci a asociality a prosociality. Model se snaží vysvětlit různorodost neverbálních projevů, které jsou v literatuře popisovány jako typické pro dominantní jedince. Celé ověřování proběhlo v rámci partnerské interakce.

Myslím, že se mi v rámci mé studie podařilo potvrdit model Průšové a Lindové. Faktorová analýza, i když ne zcela jednoznačně, prokázala rozdělení neverbálních projevů tak, že odpovídají jednotlivým dominantním typům. Věřím, že v navazujících výzkumech, kde bude studie prováděna na větším vzorku, tato teorie dojde dalšího potvrzení. Do budoucna považuji za vhodné pracovat na dalším vylepšování etogramu a pokusit se analyzovat nějakou přirozenější partnerskou interakci.

Zdroje

- AGUINIS, H.; SIMONSEN, M. M.; PIERCE, CH. A.; Effects of nonverbal behaviour on perceptions of power bases. *The journal of social psychology* 1998, vol. 138, no. 4, s. 455-469.
- AINSWORTH, M. D. S.; *Patterns of attachment: A psychological study of the Strange Situation (Theoretical Background, Procedures)*, Lawrence Elbaum Associates, 1978
- BLAKEMORE & S. JENNETT , *Companion to the Body*; London: Oxford University Press; 2001
- BARTHOLOMEW, K., SHAVER, P. R.; *Methods of Assessing Adult Attachment. Do They Converge?* In: Simpson, J. A., Rholes, W.S. (Eds.); *Attachment theory and Close relationships*, New York, Guilford Press 1988: pp. 25 – 45
- COTLLER, S. B., GUERRA, J. J.: *Assertion Training*; Pergamon Press; 1980
- COLIN, V. C.; *Human attachment (Major propositions of Attachment Theory, Adolescence and adulthood)*, R.R. Donnelley & Sons Company, 1996
- CARNEY, D. R.; HALL, J. A.; SMITH LEBEAU, L; Beliefs about the nonverbal expression of social power. *Journal of nonverbal behaviour* 2005, vol. 29.
- CASHDAN; *Smiles, speech, and body posture: How woman and man display sociometric status*; *Journal of Nonverbal Behavior*; Academic Research Library; 1998
- DUNBAR, N. E.; BURGOON, J.K. An interactionist perspective on dominance-submission: Interpersonal dominance as a dynamic, situationally contingent social skill. *Communication monographs*. 2000, vol. 67, no. 1, s. 96-121.
- DUNBAR, N. E.; BURGOON, J.K. Perceptions of power and interactional dominance in interpersonal relationships. *Journal of social and personal relationships*. 2005
- DUNBAR, N. E. Dyadic power theory: Constructing a communication-based theory of relational power. *Journal of family communication*. 2004, vol. 4, s.235-248.
- DOVIDIO, ELLASON; *Decoding visual dominance: Attributions of power based on relative percentages of looking while speaking and looking while listening*. *Social psychology quarterly*, 1982, vol 45
- EKMAN PAUL, *Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage*; W. W. Norton & Company, 1985
- EKMAN PAUL, *Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*; Times Books, 2003

GOTTMAN, J.M., PORTERFIELD, A.L.; Communicative Competence In the Nonverbal Behavior of Married Couples, *Journal of Marriage and the Family*, 1981, 4, 817 – 824

GUERRERA, FLOYD: *Nonverbal communication in close relationships*, Lawrence Erlbaum Associates, publishers; 2006

HESS, U.; ADAMS, R. B.; KLECK, R. E. Who may frown and who should smile? Dominance, affiliation, and the display of happiness and anger. *Psychology Press*. 2005, vol. no. 19(4), s.515-536.

HALL, *Nonverbal behavior, status, and gender: How do we understand their relations?* *Psychology of Women Quarterly*, Blackwell Publishing, Inc. American Psychological Association, 2006

HENLEY, N.M.; *Body politics; Power, sex and nonverbal communication*; Englewood Cliffs; 1977

HAZAN, C., & SHAVER, P. R.; Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*, 1994

HAZAN, C., SHAVER, P. R.; Romantic love conceptualized as an attachment process, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1987, 52, 511- 524

JŮVA; *Základny pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*; Paido, 2001

KOHOUTEK; *Základy sociální psychologie*, Cerm; 1998

NOLLER, P. ; *Nonverbal Communication and Marital Interaction*, Pergamon Press, 1984

JAMIE M. OSTROV, W. ANDREW COLLINS; *Social Dominance in Romantic Relationships: A Prospective Longitudinal Study of Non-verbal Processes*. Blackwell Publishing Ltd.; 2007

PRŮŠOVÁ DENISA; *Neverbální projevy dominance v partnerské interakci*, Praha, 2010

POSPÍŠIL MIROSLAV PhDr.; *Asertivita*; vlast. nak. 1996

PILAŘOVÁ, HRADÍLKOVÁ, *Raný vývoj dítěte a možnosti rané intervence*, Futurum, 2001

PLHÁKOVÁ, *Učebnice obecné psychologie*; Academia, 1997

PRIOR V, GLASER; *Understanding Attachment and Attachment Disorders: Theory, Evidence and Practice*. *Child and Adolescent Mental Health*; Jessica Kingsley Publishers 2006

PRINZ, DUMAS, SMITH, LAUGHLIN; The early alliance preventiv trial: A dual design to test reduction of risk for conduct problem, substance abuse, and shool silure in childhood, New York, Elsevier science Inc, *Clinical trials* 2000, vol 21

ROGERS- MILLAR, MILLAR; Domineeringness and dominance: A transactional view, Human communication, 1979, vol 5

RICHMOND, MCCROSKEY, PAYNE; Nonverbal behavior in interpersonal relations, Prentice-Hall, 1987

RIDGEWAY; Nonverbal behavior, dominance, and the basis of status in task groups, University of Iowa, American Sociological Review, Vol. 52, No. 5 Oct., 1987

SCHMID MAST, M.; HALL, J. A. Who is the boss and who is not? Accuracy of judging status. Journal of nonverbal behaviour; 2004, vol. 28, no. 3.

JOHN GOTTMAN, HOWARD MARKMAN, CLIFF NOTARIUS; The Topography of Marital Conflict: A Sequential Analysis of Verbal and Nonverbal Behavior; Journal of Marriage and the Family, Vol. 39, No. 3 (Aug., 1977), pp. 461-477, National Council on Family Relations

Přílohy

U celého etogramu (příloha č. 1-10) je pořadí sloupců zleva doprava toto: název modality, název kategorie Průšové, definice Průšové, název mé kategorie, definice této kategorie, zařazení k typu dominanty, způsob měření- frekvence, délka či jednorázově.

SA- silný asociální typ, SP- silný prosociální typ, LA- slabý asociální typ, LP- slabý prosociální typ

Příloha č. 1

	kategorie Průšová	definice Průšová	kategorie	definice	zařazení	F/D
oční kontakt	energický	charakterizován pevností, přímostí, nadšením, zápallem; široce otevřená oční víčka, časté pohyby svalů kolem očí	Energický	široce otevřená oční víčka, časté pohyby svalů kolem očí- přivírá a otevírá víčka, udržování očního kontaktu. Budí dojem zájmu a zapálení- hodně pohybu, mrká, koulí, mhouří	SP	D
	příjemný	přiměřený situaci i partnerovi, středně dlouhý 3-5 s, upřímný, milý, vyjadřující kladné emoce+ přiměřeně otevřená oční víčka s jemným zapojením očních svalů	Příjemný	přiměřeně otevřená oční víčka s jemným zapojením očních svalů, udržuje oční kontakt- jemně se pohybuje (viz energický). Příjemnost spočívá v tom, že reaguje na okolí (nehybné civění příjemné není).	SP, LP	D
	valí oči	nadmíru široce otevřená oční víčka, možné nadzvednuté obočí	Koulí očima- tčkání	koulí očima, vyznačuje se krátkostí pohledu- cca 1-3s	SA, LA	D
			Nesmělý pohled	pohled úkoskem, z boku či zezdola	LA, LP	D
	tčkání	vyšší frekvence střídání krátkého (0,5-3s) očního kontaktu	Agresivní	přimhouření očí, obočí stažené směrem ke kořenu nosu, vytváří svalové váčky pod očima	SA	D
	nepříjemný	oční kontakt, kterým škatulkuje, kriticky hodnotí, vyjadřuje moc, působí agresivně, přílišná intenzita i délka, přivřená oční víčka i kontrakce očních svalů, může být i zamračené obočí	Nepřítomný směrem k/ ignorace	rozostřené vidění, absence pohybu v očích, uvolněné svaly kolem očí	LA	D
			Neutrální- krátký	neměnný pohled, není zde dynamika svalů ani emoční náboj, může být zamyšlení. Je kratší než 3 s	LA	D
			Neutrální - stálý	stálý pohled, neměnný pohled- není zde dynamika svalů, není zde emoční náboj, max. zamyšlení, soustředění. Buď je neutrální, nebo je zde výraz zamyšlenosti- obličej může být v grimase. Nepůsobí pozitivně ani negativně. Síla pohledu vyplývá z toho, že je pohled stálý. Může mít přivřená oči, ale nepůsobí agresivně (strnulý)	SP, LP, SA	D

Všechny kategorie byly měřeny zvlášť směrem k partnerovi a zvlášť směrem k experimentátorovi.

Příloha č. 2

	kategorie Průšová	definice Průšová		kategorie	definice	zařazení	F/D
úsměv	příjemný	upřímný, přiměřený partnerovi i situaci, vyvolávající kladné emoce, stálejší úsměv se zavřenými i otevřenými ústy- dle intenzity symetrický, uvolněný		Felt smile	pohyb svalu Zygomatic major- produkuje opravdový, nekontrolovaný, emočně pozitivní výraz. Žádný další sval spodní části obličeje se na něm nepodílí. Jediné, co se může objevit je napínání svalu v horní části obličeje, který vytváří vrásky okolo očí.	SP, LP	D
	nevýrazný	decentní, velmi jemný úsměv, koutky úst se jemně zvlíní		Coordination smile	reguluje výměnu mezi lidmi. Je to zdvořilý, spolupracující úsměv, který slouží k lehkému naznačení souhlasu, porozumění, záměru provést, nebo potvrzení něčeho správného výkonu. Je to lehký úsměv, obvykle asymetrický, bez pohybu kruhových svalů okolo očí	SA, LP	D
	falešný	neodpovídá situaci, ani celkovému výrazu těla, asymetrický, bez zapojení očních svalů, může být i škleb, napětí, křečovitost		False smile- falešný úsměv	falešný úsměv nebude doprovázen zapojením svalů okolo očí, nebude zde pohyb tváří nahoru, váčky pod očima, vrásky, nebo spuštění obočí, které se objevují při upřímném úsměvu. Především chybějící zapojení obočí je malým prvkem, který umožňuje rozlišit upřímný a falešný úsměv. Je asymetrický. Pokud tento úsměv použijeme jako masku, bude zakrývat pouze spodní část obličeje a oční víčka	SA, LA, LP	D
	nejistý	rozpačitost, váhavost, ustrašenost					
	výrazný	široce otevřený, možná odhalení zubů, koutky úst se jemně zvlíní					
	nepříjemný	výsměšný, ironický, znehodnocující, pokřivení úst, asymetrický			Chaplin smile	úhel rtů směrem nahoru ostřeji než ve felt smile. Je to arogantní úsměv. Může být asymetrický, nejsou tu pohyby svalů kolem očí, úsměv se týká jen spodní části obličeje- utažení koutků rtů, lícní svaly jdou nahoru- čímž vzniká zúžení očí, brada může jít dopředu. je nepřirozeně výrazný, výsměšný. Mohou to být i úšklebky- asymetrické zatočení rtů, koutky rtů nemusí směřovat nahoru, často doprovázeno přizvednutím pouze jednoho lícního svalu, čímž vzniká přimhouření oka, může být i přizvednutí obočí	SA

Příloha č. 3

	kategorie Průšová	definice Průšová	kategorie	definice	zařazení	F/D	
mimika	pasivně nepříjemná	výraz utrpení, smutku, zoufalství, výčitek, "chudinky"	Smutek	vnitřní strana obočí je nadzvednutá a obočí může být stažené směrem doprostřed; vnitřní koutek vrchního očního víčka je stažený a spodní víčko může být nadzvednuté; koutky rtů jsou stažené dolů a mohou se třást. Toto je samozřejmě extrémní forma.	LA, LP	D	
	aktivně nepříjemná	arogance, zlost, chlad, agrese, předsunutá brada, mračení se	Znechucení-vzdor	tato mimika je vidět především v oblasti úst a nosu, méně už pak na spodním víčku a obočí. Horní ret je zvednutý, zatímco je spodní ret může být zvednutý či spuštěný; na nose jsou vidět vrásky; spodní víčka jsou tlačena nahoru; obočí je spuštěné dolů- je to extrémní forma	LA	D	
	příjemná	výraz odpovídá situaci, je přirozený, upřímný, veselý a značí otevřenost	Pozitivní-štěstí	tato mimika je vidět především v oblasti spodní části obličeje a spodních víček. Koutky rtů jsou natažené dozadu a nahoru; ústa mohou, ale nemusí být otevřená tak, že jsou vidět zuby; je vidět vráska vedoucí od nosu k větší straně koutků úst; tváře jdou nahoru; vrásky pod spodním víčkem	SP, LP	D	
	nevýrazná	slabý projev emocí, nízká míra energie, pomalost v proměně výrazů	Neutrální	nelze vyčíst emoční rozpoložení- absence výrazu	SP, LA	D	
	výrazná	mimické projevy jsou ve velké intenzitě, jedinec se projevuje velmi čitelně a dynamicky, působí charismaticky	Rozehraný-překvapení	obočí je zvednuté, zahnuté; kůže pod obočím je napnutá; na čele jsou vidět horizontální vrásky; oční víčka jsou rozevřená; vrchní víčko je zvedlé; bělmo v očích je vidět více než duhovka. Výraz je dobře znatelný, rychle se mění. Může být mírně přihráváno. Mohou se rychle střídát emoce a zamýšlení- vyjadřuje empatičnost- reflektuje, co říká partner či dokresluje vlastní slova	SP	D	
				Zlost	zlost je vidět na všech třech částech obličeje. Obočí je dole a staženo dohromady; mezi obočím může být vidět vertikální vráska; svalová tenze ve spodním víčku, nemusí být posunuto nahoru; horní víčko může a nemusí být posunuto směrem dolů obočím; oči hodně upřený pohled; rty jsou stažené pevně k sobě a koutky směrem přímo nebo dolů. Rty mohou být i otevřené v případě, že člověk křičí. Nosní dírky mohou být rozšířené. Hněv je nejednoznačný, pokud se opravdu neobjevuje ve všech třech částech obličeje	SA	D
	zaujetí	výraz soustředění, zadumání, nakrčené čelo, snížené obočí, mohou být zapojeny oční svaly	Napjatost	není to emoce, tím se liší od zlosti a znechucení, vyjadřuje energii, soustředění ve tváři, sílu náboje... neuvolněná, křečovitá mimika, zaťaté svaly, sevřené rty, mohou mít formu křečovitého výrazu nebo dynamičtějších nervozních pohybů v obličeji- kousání rtů, špulení pusy. může být svraštělé obočí nebo zvedání. věnuje pozornost, krčení čela	SP, SA	D	

Příloha č. 4

	kategorie Průšová	definice Průšová		kategorie	definice	zařazení	F/D
Gesta	výrazná	vyšší než přirozená intenzita gestikulace, teatrálnost, mohou být prudká, rozhazování rukama		Výrazná	vyšší než přirozená intenzita gestikulace, charakterizovaná mírnou teatrálností, rozhazováním rukama, stále ale působí příjemně	SP	1x
	nevýrazná	nižší než obvyklá intenzita gest, pomalost, klidnost, umírněnost, nízká míra energičnosti		Nevýrazná	nízká intenzita gest, nízká míra energičnosti a malá svalová tenze	LA, LP	1x
	příjemná	otevřená gesta působící přirozeně, přiměřeně situaci, na doplnění a podporu řeči, vztahutvorná gesta, něžnosti		Přirozená	gesta přiměřená situaci, na doplnění a podporu řeči a regulaci interakce, snadno čitelná	SP	1x
	nepříjemná	domítavá, nervózní, uzavřená, poklepávání rukou a nohou, ruce za zády, zkřížení paží a nohou, vytváření bariér, hrození pěstí		Nervózní	nervózní gesta, poklepávání, drbání, žmoulání, hlazení sebe, klepání, mnutí...	LP	1x
				Silová/ prudká	důrazná gesta, silová, je vidět tenze svalů, používá celé paže	SA	1x

Příloha č. 5

	kategorie Průšová	definice Průšová		kategorie	definice	zařazení	F/D
Doteky	nevýrazné	doteky, které jsou jemné, nesmělé, lehké, letmé, slabé		Nesmělé	pohlazení nebo položení- spíše prstů než celé ruky. Doteky jsou slabé, opatrné, letmé, krátké- zavadění	LA, LP	D
	přátelské	povzbuzující, podporující doteky, empatické doteky, vyjádření něhy, vřelosti		Přátelské	štrejchnutí, držení za ruku, dotýkání se některou částí těla- pánví, držení se kolem ramen, doteky celou rukou, ne jen prsty	SP	D
	nepříjemné	násilní, hrubé, pevné až bolestivé doteky bez repektu k partnerovi		Rázné	stisk, větší dynamika pohybu; rozlišitelné podle síly- pevné stisknutí a objetí s přitažením nebo zacloumáním partnerem	SA	D
	výrazné	jasné, dobře čitelné, pevné doteky					

Příloha č. 6

	kategorie Průšová	definice Průšová		kategorie	definice	zařazení	F/D
verbální projev				Mluví partner	partner otevírá ústa- je vidět verbální aktivita (měřeno délkou)		D
				Mluví partnerka	partnerka otevírá ústa- je vidět verbální aktivita (měřeno délkou)		D
				První slovo si vzal partner	po položení otázky si partner bere slovo jako první		1x
				První slovo si vzala partnerka	po položení otázky si partnerka bere slovo jako první		1x

Příloha č. 7

	kategorie Průšová	definice Průšová		kategorie	definice	zařazení	F/D
držení těla	sebejisté	přímé držení těla, rovná záda, ramena směřující dozadu, zdvižená hlava		Sebejisté	přímé držení těla, rovná záda, ramena směřující dozadu, zdvižená hlava, brada dopředu, více se hýbou a povlávají	SA, SP	1x
	uvolněné	záda i ramena jsou uvolněná, působí přirozeně, nenuceně		Uvolněné	záda i ramena jsou uvolněná, působí přirozeně, nenuceně, celí se hýbou	SP, LP	1x
	strnulé	působí nepřirozeně, v tenzi, křečovitě		Strnulé	působí nepřirozeně, v tenzi, křečovitě, bez dynamiky- bývají nehybní, hýbou se nepřirozeně, hýbou jen částí těla	SA, LA	1x
	nejisté	shrbená záda, sklopená hlava směrem dolů, ochblé držení těla		Nejisté	shrbená záda, sklopená hlava směrem dolů, ochblé držení těla	LA, LP	1x

Příloha č. 8

	kategorie Průšová	definice Průšová	kategorie	definice	zařazení	F/D
pohyby těla	tělo pod kontrolou	promyšlenoust, účelnost pohybů, vyjadřuje se se záměrem a prizozené míře i intenzitě, bez zbytečných pohybů				
	klidné pohyby	stabilní, rozvážné, klidné, nepřilíš výrazném, umírněné, plynulé	Klidné pohyby	stabilní, klidné, plynulé pohyby v přiměřené intenzitě	SP, LP	1x
	neklidné pohyby	sakadické, trhavé, prudké projevy vyjadřující neklid, nejistotu, nervozitu, rychlé opakování pohybů malé části těla- poklepávání	Neklidné pohyby	vysoká intenzita a frekvence pohybů, trhavé pohyby, rychlé střídání pohybů	SP, LP, LA, SA	1x
	neposedné pohyby	vysoká intenzita i frekvence pohybů, dynamičnost, rychlé střídání pohybů	Nepřirozené	nekoordinované, nemotorné, strunulé, nevyrovnané, nekorespondují s řečí, pomalé	LA	1x
	rázné pohyby	výrazné pohyby celými částmi těla, dynamické, velké pohyby, razance, energičnost, ovládající a příkazující pohyby	Rázné	výrazné, energické, razantní, autoritativní, ovládající	SA	1x

Příloha č. 9

	kategorie Průšová	definice Průšová	kategorie	definice	zařazení	F/D
horní část těla			Zcela od sebe	spodní část těla- nohy směřují směrem od partnera		1x
			Přímo	nohy směřují přímo před sebe, mohou být překřížené nebo vodorovné		1x
			K sobě	nohy směřují směrem k partnerovi, mohou se některou částí dotýkat partnera		1x

Příloha č. 10

	kategorie Průšová	definice Průšová	kategorie	definice	zařazení	F/D
dolní část těla			Zcela od sebe	hrudník směrem od partnera, ruce mohou být překřížené na hrudníku nebo volně směrem od partnera		1x
			Přímo	hrudník a ruce směřují přímo před sebe, mohou být volně podél těla nebo překřížené na hrudníku		1x
			K sobě	hrudník a ruce směřují směrem k partnerovi, mohou se dotýkat partnera		1x

Příloha č. 11 přehled- shoda párů v otázce dominance

	číslo páru	výsledek-dominantní je:
1.	5	neshoda
2.	9	neshoda
3.	16	muž
4.	18	neshoda
5.	19	žena
6.	32	muž
7.	33	muž
8.	35	muž
9.	41	neshoda
10.	43	neshoda
11.	44	muž
12.	47	žena
13.	48	žena
14.	49	neshoda

	číslo páru	výsledek-dominantní je:
15.	52	muž
16.	53	žena
17.	55	žena
18.	56	neshoda
19.	62	neshoda
20.	67	neshoda
21.	72	muž
22.	73	muž
23.	74	muž
24.	75	neshoda
25.	76	neshoda
26.	78	neshoda
27.	81	žena
28.	85	muž

	číslo páru	výsledek-dominantní je:
29.	86	žena
30.	88	neshoda
31.	89	neshoda
32.	91	muž
33.	97	neshoda
34.	101	neshoda
35.	103	neshoda
36.	105	neshoda
37.	118	žena
38.	122	muž
39.	126	neshoda
40.	132	neshoda
41.	133	neshoda
42.	134	neshoda

Příloha č. 12 Přehled jednotlivých dominantních typů a jejich typických projevů v rámci každé modalita.

Vlevo vždy modalita, vpravo typický projev

SA- silný asociální typ		SP- silný prosociální typ	
oči:	koulení očima	oči:	energický
	agresivní		příjemný
	neutrální stálý		neutrální stálý
úsměv:	coordination	úsměv:	felt
	false		pozitivní
	chaplin		rozehraný
mimika:	zlost	mimika:	napjatost
	napjatost		neutrální
gesta:	silová	gesta:	výrazná
doteky:	různý	doteky:	přirozená
držení těla:	sebejisté	držení těla:	přátelský
	strnulé		sebejisté
pohyby :	různé	držení těla:	uvolněné
			pohyby:
LA- slabý asociální typ		LP- slabý prosociální typ	
oči:	koulení očima	oči:	příjemný
	nesmělý		nesmělý
	nepřítomný		neut. Krátký
	neut. Krátký		felt
úsměv:	false	úsměv:	coordination
			false
mimika:	smutek	mimika:	smutek
	znechucení		pozitivní
gesta:	nevýrazná	gesta:	nevýrazná
doteky:	nesmělý	doteky:	nervózní
držení těla:	strnulé	doteky:	nesmělý
	nejisté		držení těla:
pohyby:	nepřirozené	pohyby:	klidné